

Inkluzív nevelés

Ajánlások vak és aliglátó gyermekek, tanulók kompetencia alapú fejlesztéséhez

Szövegértés-szövegalkotás

Szerkesztette

Lőrinczné Kovács Terézia

SULI NOVA
Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht.

Magyarország célba ér

suliNova Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht.
Budapest, 2006

Készült a Nemzeti Fejlesztési Terv Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program 2.1. intézkedés Hátrányos helyzetű tanulók esélyegyenlőségének biztosítása az oktatási rendszerben központi programjának „B” komponense (Sajátos nevelési igényű gyerekek együttnevelése) keretében.

Szakmai vezető
KAPCSÁNÉ NÉMETHI JÚLIA

Projektvezető
LOCSMÁNDI ALAJOS

Témavezető
GIFLO H. PÉTER

Lektorálta
DÉRCZINÉ SOMOGYI VERONIKA
ROTTMAYER JENŐ

Azonosító: 6/211/B/4/szöv/11

© Lőrinczné Kovács Terézia szerkesztő, 2006
© sulINova Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht., 2006

Borítóterv: Dió Stúdió
Borítófotó: Pintér Márta
A fotók a Mozgásjavító Általános Iskola és Diákotthon, Módszertani Intézmény centenáriumának alkalmából készültek.

A kiadvány ingyenes, kizárólag zárt körben, oktatási céllal használható, kereskedelmi forgalomba nem hozható. A felhasználás a jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját nem szolgálhatja.

Kiadja a sulINova Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht.
Szakmai igazgató: Pála Károly
Fejlesztési igazgatóhelyettes: Puskás Aurél
Felelős kiadó: a sulINova Kht. ügyvezető igazgatója
1134 Budapest, Váci út 37.
Telefon: (06-1) 886-3900
Fax: (06-1) 886-3910
E-mail: sulinova@sulinova.hu
Internet: www.sulinova.hu

Tartalom

Előszó	5
1. A látássérülés fogalma	7
1.1 A súlyos fokban látássérült személyek csoportosítása	7
1.2 A nevelés-oktatás folyamatát nehezítő tényezők	8
2. Iskolai fejlesztés, képességfejlesztés megalapozása	11
2.1 A pontírás-olvasás rendszere	11
2.2 Pedagógiai többlétszolgáltatások az együttnevelés során	18
3. Témakörönkénti ajánlások	19
3.1 „A” modul	20
3.2 „B” modul	31
3.3 „C” modul	38
4. Tanulásszervezéssel kapcsolatos javaslatok	43
4.1 A súlyos látássérült tanuló helye az osztályteremben	43
4.2 Az épületben, tanteremben való tájékozódás segítése	43
4.3 Tanulás-tanítás	44
4.4 Az eszközök rendje	45
4.5 A pozitív diszkrimináció egyéb lehetőségei a tanulók számára	45
5. Módszerek, javaslatok	46
5.1 Olvasási mód, írás, információkeresés, másolás, diktálás	46
5.2 A szemléltetés sajátosságai	47
5.3 A pedagógustól elvárható magatartás	48
5.4 A látó gyerektársaktól elvárható magatartás	49
6. Speciális eszközök	50
6.1 Az íróeszközökről általában	50
6.2 Az írás-olvasást előkészítő eszközök	50
6.3 Pontíróeszközök	51
6.4 Speciális taneszközök	52
6.5 Egyebek	53
7. Az iskolai mérés, értékelés sajátosságai	54
8. Felhasznált szakirodalom	56

Előszó

Lehetséges, hogy Ön most éppen egy igen komoly pedagógiai döntés előtt áll.

Vállalja-e tanítványai között egy súlyosan látássérült gyermek, fiatal oktatását? Talán nincs is választása, mert a feladatot Önre bízták, esetleg előzetes megkérdezése nélkül. Most nyilván tele van bizonytalansággal, aggodalommal, vajon képes lesz-e megfelelni ennek az igazán nehéz feladatnak. Látássérültek oktatásáról bizonyára nem tanítottak semmit a főiskolán vagy egyetemen. Átlagos, úgynevezett „normális gyerekek” tanítására képezték. A „másfajta” gyermekekről csak keveset hallhatott, és ez nem az Ön hibája. Átlagos tanulók persze a valóságban nincsenek is.

Bizonyos értelemben mindannyian sajátos nevelési igényűek, csak erről nem veszünk tudomást. Különbözőképpen tehetségesek, együttműködők vagy beilleszkedési zavarral küzdők, szorongók vagy nyíltak. Vajon a napi oktatási rutinon túl tudunk-e vagy megtanultunk-e figyelni a különbözőségeire? Birtokunkban lévő oktatási technikáink, nevelési eszközeink alkalmazkodnak-e a gyermekek egyéni igényeihez? A pedagógus lehetséges válaszai erre éppoly eltérőek, mint mi mindannyian: empátikusak vagy közömbösek, kreatívak vagy rigidek.

A másság problémája most azonban a szokottnál is súlyosabb. A vakság vagy aliglátás alapvetően megváltoztatja egy gyermek egész személyiségfejlődését. A külvilágról alkotott benyomásokat, a megszerzhető információkat, a fogalmak belső tartalmát, a helyváltoztatás, az önállóság szabadságfokát. Sok mindent tudatosan kell megtanítani számukra, amit a többi gyermek spontán sajátít el környezetének utánzása révén. Néha a legegyszerűbb mindennapi tevékenységek is szinte megoldhatatlannak bizonyulnak a látás folyamatos ellenőrzése nélkül. Önállóan tisztálkodni, kulturáltan étkezni vagy megtalálni a saját padot az osztály állandóan változó tárgyi környezetében. Nehézséget okozhat eljutni a tornaterembe vagy a szünet zajában megtalálni egy konkrét személyt. Ezek mind felvetik a kérdést: vajon lehetséges-e egyáltalán együtt nevelni, fejleszteni többségi iskolában látó és vak gyermekeket? Van-e ennek ma Magyarországon reális esélye, főként jó-e ez valakinek?

Az integráció kontra szegregáció vitája a pedagógusok minden rétegét megérinti. Megosztja a tanítókat, tanárokat éppúgy, mint a gyógypedagógusokat. Mi úgy gondoljuk, erre a kérdésre egy jó válasz létezik: szegregáció és integráció. A sérült gyerekek és fiatalok sajátos nevelési igényeit csak ez a két oktatási forma együtt tudja jól szolgálni.

A gyermekek, a család, a helyi pedagógiai feltételek együttes értékelése adhat alapot a jó döntéshez, az esetleges változtatáshoz.

Ma Magyarországon a súlyosan látássérült általános iskolások 2/3-a speciális intézményekben tanul. 1/3-uk országszerte látókkal együtt nevelkedik, természetesen változó sikerrel. A gimnazisták mindegyike hagyományosan többségi iskolákban tanul. Az integrált oktatást a Vakok Iskolájának Módszertani Intézménye (1146 Budapest, Ajtósi Dürer sor 39.) segíti országosan. A pedagógiai szakszolgálat utazótanárai személyes segítséget nyújtanak, speciális tankönyveket, taneszközöket juttatnak el a befogadó iskolákba. Továbbképzésekkel, módszertani kiadványokkal támogatják a többségi pedagógusok munkáját. (Vak gyermek az óvodában, Vak gyermek az iskolában)

A sulinova Kht. támogatásával megjelenés alatt állnak azok az új kiadványok, amelyek közvetlen segítséget nyújthatnak az integráló pedagógusoknak:

- Módszertani útmutató súlyos fokban látássérült gyermekek inkluzív neveléséhez, oktatásához (Lőrinczné Kovács Terézia, Ruff Ágota, Székelyné Kárpáti Ildikó)
- Súlyos fokban látássérült gyermekek inkluzív nevelésével, oktatásával kapcsolatos dokumentumok (Báthori Adél, Lőrinczné Kovács Terézia, Székelyné Kárpáti Ildikó, Somorjai Ágnes)

- Súlyos fokban látássérült gyermekek inkluzív neveléséhez, oktatásához szükséges eszközjegyzék (Báthori Adél, Ruff Ágota, Somorjai Ágnes, Székelyné Kárpáti Ildikó).

Amit most Ön a kezében tart, a legújabb terméke egy készülő sorozatnak, amely az általános pedagógiát megújító törekvések, programcsomagok látássérültekre adaptált változata. Ezek az ajánlások jelentős segítséget nyújthatnak, ha Ön matematikát, idegen nyelvet, környezetismeretet vagy éppen magyart tanít. De segítséget jelenthet minden többségi pedagógusnak, aki többet szeretne tudni a látássérülés fogalmáról, a vak gyermekek pszichológiai jellemzőiről, képességeiről, tanulásszervezési kérdésekről. Számptalan speciális ismerettel bővítheti tudását, aki a látássérült gyermekek szociális-képesség-fejlesztése, énejlődési és beilleszkedési problémáik iránt érdeklődik. Bepillantást nyerhet a tájékozódástanítás, látásnevelés sajátos témaköreibe.

Végül ajánlom Önnek, hogy bátran nézzék át a különböző kompetenciaterületről készült (életpálya-építés, idegen nyelv, matematika, szociális képességek, szövegértés) ajánlásokat, mert ezek mindegyike tartalmaz olyan jól hasznosítható információkat, melyek segíthetik az Ön munkáját!

Dércziné Somogyi Veronika

1. A látássérülés fogalma

Az ember a külvilágból szerzett információk többségét (90%) vizuális úton érzékeli, ezért az egyén fejlődését alapvetően meghatározza a veleszületett vagy szerzett látáskárosodásának foka. A külvilághoz való alkalmazkodáskor az egyén a megszületést követően külső és belső visszajelzések eredményeként folyamatos tanulással alakul, változik. Ebben a fejlődésben különleges jelentőségű a vizuálisan megszerzhető információk minősége, mennyisége, esetleg teljes hiánya.

A látássérülés a szem, a látóideg vagy az agykérgi központ sérülése következtében kialakult állapot, amely jelentősen megváltoztatja a tanuló megismerő tevékenységét, alkalmazkodóképességét, személyiségét.

A látássérülés meghatározása különböző szempontok szerint történhet, így orvosi szempontból (normálistól eltérő látás), jogi szempontból (különbéle kedvezmények igénybevételéhez), munkaügyi szempontból (pályaalkalmasság) és pedagógiai szempontból.

1.1 A súlyos fokban látássérült személyek csoportosítása

Annak eldöntéséhez, hogy milyen fejlesztés a legmegfelelőbb a gyermek számára, elsősorban látásteljesítményét kell megállapítani, mert a pedagógiai fejlesztés szempontjából elsődlegesen a látásélesség, a látási funkciók ismerete fontos.

Súlyos fokban látássérültek azok, akik az írás-olvasás látó elsajátítására, huzamosabb ideig tartó gyakorlására megfelelő segédeszköz alkalmazásával sem képesek.

1.1.2 Látásteljesítmény szerint

A súlyos fokban látássérült tanulókat a Látásvizsgáló Országos Szakértői és Rehabilitációs Bizottság és Gyógypedagógiai Szolgáltató Központ (1146 Budapest, Ajtósi Dürer sor 39.) gyógypedagógiai/ pedagógiai eljárás szerint csoportosítja. A látásélesség, valamint a látás minőségi tényezőinek figyelembevételével a következő kategóriákat különbözteti meg a körükben:

- Vakok: Akik még fényt sem érzékelnek (látásélességük: 0).
- Aliglátók (látásélességük 0–0,1)
- Fényérzékelők (látásélességük nem mérhető): Vakos technikákat alkalmaznak, de közlekedésben, tájékozódásban fel tudják használni látásmaradványukat.
- Nagytárgylátók (látásélességük: 0–0,04): A felső határértéken lévők különleges optikai és/vagy elektronikus eszközökkel képesek a síkírás olvasására, de többségük általában Braille-olvasó, látásmaradványukat a mindennapi életben jól használhatják.
- Ujjolvasók (látásélességük: 0,04–0,1): Látásmaradványuk elegendő a síkírás optikai és/vagy elektronikus eszközökkel történő olvasásához, de az oktatásban más érzékszerveikre is kell támaszkodniuk.

1.1.3 A súlyos fokú látássérülés keletkezésének ideje szerint

- Veleszületett
- Szerzett (születés körüli, illetve utáni) károsodás

A különböző pszichológiai vizsgálatok azt mutatják, hogy az ötéves kor után szerzett látássérülés esetén a vizuális élmények jól hasznosíthatók a későbbi életkorban is. Ugyanis nagyrészt kialakulnak az alapfunkciók; nagymozgás, finommozgás, beszéd, önkiszolgálás, szenzomotoros integráció, szociális készségek, értelmi-gondolkodási funkciók.

1.1.4 A látássérülés kórformája szerint

- Romló tendenciájú, azaz progrediáló (például glaucoma – zöldhályog – esetén a tanuló nem emelhet nehezét, esetleg gyógytestnevelésre szorul)
- A kórfolyamat megállapodott, azaz stacioner (a tanuló szemészeti állapota miatt nem szorul kímélő bánásmódra)

1.1.5 A súlyos fokú látássérüléshez csatlakozó sérülések

A látássérülés mellé társulhat értelmi sérülés, mozgássérülés, hallássérülés, beszédsérülés, autizmus és egyéb magatartási devianciák, tekintettel arra, hogy a tanulók nagy része koraszülött (születési súly: 500–1800 gramm).

1.1.6 A súlyos mértékben látássérült személyek csoportosítása értelmi képességük szerint

- Ép értelmű súlyos mértékben látássérült tanulók
  - Általános iskolát végző tanulók
  - Beiskolázásuk gimnáziumba, szakközépiskolába, speciális szakiskolába történhet.
- Tanulásban akadályozott vak, vagy aliglátó tanulók, és értelmileg akadályozott vak vagy aliglátó tanulók

1.2 A nevelés-oktatás folyamatát nehezítő tényezők

A vizuális információszerzés nehezített, csökkent volta vagy teljes hiánya hangsúlyozottá teszi a hallás (akusztikus érzékelés) útján, illetve tapintás (haptikus érzékelés: a tapintásos érzékelés komplex formája) útján szerezhető információkat.

1.2.1 Hallásra és tapintásra épülő oktatási forma (akusztiko-taktilis)

A súlyos mértékben látássérült (vak vagy igen kevés látásmaradvánnyal rendelkező aliglátó) tanulóknál az oktatás folyamán a megismerés fő útja a hallás és a tapintás.

Oktatásuk során a beszéd kiemelt szerepet kap. A beszélgetés, elmesélés, magyarázat a leggyakrabban alkalmazott módszer a tanításban, de ez minőségileg közvetett érzékelést jelent (valamit elmondunk, elmesélünk) a vak tanulók számára. A közvetlen érzékelésre döntően a tapintás, hallás útján kerülhet sor, de az épen maradt egyéb érzékszervekre is (szaglás, ízlelés) is támaszkodni kell.

Tanulmányaikhoz a Braille-írást, -olvasást sajátítják el.

A látás hiánya, az aliglátás módosítja a súlyos látássérült személy többi funkcióit pl. kognitív, motoros és szociális funkciók területen.

1.2.2 Kognitív funkciók

1.2.2.1 A súlyos fokban látássérült személyek hallása

A hallás fontos információkat nyújt a vak személyek számára. Irányítja az érdeklődést és figyelmet, ösztönző hatással van a mozgásra, segíti a biztonságos tájékozódást, és a tér egészéről (minden irányról, tapintással el nem érhető részéről) is informál.

Az apró zörejek, hangok, amelyek a látók figyelmét elkerülik, biztos támpontul szolgálnak a vak vagy aliglátó tanuló számára a környezetükben történetekről. A hangok pontos irányának megállapítása a térről alkotott képzetek kialakulásában, a tájékozódásban, közlekedésben játszik fontos szerepet. A „zajszituáció” változásai nem a tekintet odairányítását, hanem a hallási figyelmet és intenzitásának fokozását váltja ki. Az állandó gyakorlás következtében a súlyos fokban látássérült személyek hallá-

sa differenciáltabb működést, illetve funkciótökéletesedést eredményez, amely többnyire pedagógiai ráhatás nélkül alakul ki.

A hangok – az irodalmi alkotások, zeneművek saját, élményszerű vagy művészek általi előadása, a felnőttek, társak érzelmekkel átítatott beszéde révén – esztétikai élményt is nyújtanak, s az érzelmi fejlődést is segítik.

1.2.2.2 A súlyos fokban látássérült személyek tapintása

A vak gyermek számára a tapintás az egyik vezető érzékelési mód a tárgyi világ, a valóság megismerésében és a kultúrtechnikák elsajátításában.

A tapintási inger sokféle tulajdonságról közvetít információt, így a tárgyak térbeli elrendezéséről, helyzetéről, hőmérsékletéről, formájáról, belső részleteiről, felületének mintázatáról, anyagáról, nedvességéről, súlyáról, méretéről, mennyiségéről.

A tapintásos érzékelés komplex formáját haptikus érzékelésnek nevezzük. A tárgyak felszínének haptikus érzékelése során különböző ingerek – a tárgyak felszínének érdessége, hőmérséklete, a tárgyak formája – feldolgozása történik. A vak, aliglátó tanulók a haptikus formaérezéskor részletről részletre haladnak, s mivel a részekkel nem folyamatos a kapcsolat, a tanuló az emlékezete segítségével kényszerül összeállítani a részekből az egészet.

Mivel egy tárgy, élőlény tapintásos megismerése mindig kicsiny részletről részletre halad, ezért időigényes. A vak gyermektől türelmet, tudatosságot, az emlékezete fokozott igénybevételét, fizikai, szellemi aktivitást igényel.

1.2.2.3 A súlyos fokban látássérült személyek figyelme

A vak vagy aliglátó személyek rákényszerülnek arra, hogy tudatos figyelemmel irányuljanak a különféle ingerekre (hallás, tapintás, szaglás). Szándékos figyelmük lényegesen differenciáltabb és szélesebb kiterjedésű lehet, mint a látó embereké.

1.2.2.4 A súlyos fokban látássérült személyek emlékezete

Pedagógiai szempontból lényeges, hogy támaszkodhatunk-e a vak tanuló vizuális emlékképeire vagy sem. Azok, akik öt éves kor után vakultak meg, még a felnőttkorban is jól felidézhető emlékképekkel és ezek alapján kialakult fogalmakkal rendelkeznek. A korábbi életévekben megvakultak emlékképei bizonytalanok, elmosódottabbak.

A vak gyermek az akaratlagos érzékleti tapasztalatszerzéshez, a valóság tudatos megismeréséhez, a tájékozódáshoz stb. emlékezetét, figyelmét fokozottabban veszi igénybe. A gyakorlás eredményeként a vak tanuló emlékezete nagyobb kapacitású lehet, mint egy átlagos látó társáé, náluk számítani lehet az egyszer hallott ismeretek pontosabb megjegyzésére, felidezésére.

1.2.2.5 A súlyos fokban látássérült személyek gondolkodása

A gondolkodás fejlődését, a konkrét érzékletes tapasztalatok körének bővülése, gondolati feldolgozása, az új szavak, kifejezések megtanulása, valamint a tartalmilag helyes fogalmak kialakítása teszi lehetővé.

A vakság, az aliglátás a környezet, a valóság önálló megismerését, a tapasztalatok sokoldalú megszerzésének lehetőségét korlátozza, a megismerés lehetőségeit beszűkíti. A látás kiesése így a többi érzékszerv útján befogadható információkat (hallás, tapintás, szaglás, ízlelés) teszi hangsúlyozottá.

A valóság bizonyos tárgyai, jelenségei csak látás útján ismerhetők meg (pl.: színek, fényjelenségek), ezért ezek a fogalmak a vak személy számára érzékletes tartalom nélkülivé válnak.

A látás és a tapintás útján egyaránt megismerhető azon jelenségek közül, amelyekben a látó tapasztalat dominál (pl.: mélység, távolság), az ezeket jelölő szavaknak is van érzékleti tartalma a vak emberek számára, de az nem azonos a látókéval.

A látóknál a vizuális rendszer akaratlanul és folyamatosan működik, egy „szempillantás” alatt leképezi, azonosítja a környezetet, a tárgyakat. Azonban a súlyos fokban látássérült tanulók érzékleti tapasztalatszerzése akaratlagos. (Oda kell menniük a tárgyhoz, meg kell tapogatniuk és meg kell figyelniük azt.) Az így nyert érzékleti tapasztalatuk a nehezített körülmények következményeként gyakran teljesen vagy részben hiányos (pl.: festészet, monumentalitás), így számukra előtérbe kerül a valóság közvetett, beszéd útján történő megismerése.

A vak tanulók szókinccse nem marad el ép társaikétól, a kifejezés képessége gyakran gazdagabb, színesebb. Azonban sok szó, kifejezés használata mögött nincsenek a megértést, befogadást segítő pontos, saját tapasztalatokon nyugvó fogalmak. A veleszületett vak személy is tudja, hogy az „ég kék”, pedig ez tapasztati úton számára megismerhetetlen, érzékleti tartalom nélküli. Ezt a jelenséget hívjuk verbalizmusnak.

A beszéd fokozott jelentősége révén kihat súlyos fokban látássérültek nyelvi fejlődésére, és az érzékleti tapasztalatok csekély volta ellenére elvont gondolkodásuk a látókéhoz hasonló fejlődésmenetet mutat.

1.2.3 Kommunikáció

A kommunikáció a környezettel való kapcsolattartást, a szociális képességek kibontakozását, a viselkedési szabályok elsajátítását teszi lehetővé.

A vak tanuló számára a legfontosabb kommunikációs csatornát a beszéd és a testkontaktus jelenti. A vak vagy aliglátó tanulóval gyakrabban kerül testkontaktusba társa vagy a pedagógusa, hiszen szüksége lehet látó kísérőre, segítségre szorulhat, vagy bizonyos mozdulatokat a testükkel érzékeltetnek számára a látók.

A vak gyermek részére a felé irányuló közlési szándékot vagy azt a hatást, amelyet cselekedete kivált környezetéből, a beszéd s bizonyos testkontaktus pótolhatja. (Látás hiányában nehéz kapcsolatot kezdeményezni. Kapcsolat azzal alakulhat ki, aki előre köszön, néven szólít és bemutatkozik, esetleg megérinti a vak tanuló karját is. Válaszadáskor, kijelentéseire történő reagálás során a hanghordozás is jelzi a beszédpartner tetszését vagy nemtetszését, érzelmeit, hangulatát. A beszédnek fontos szerepe van abban is, hogy általa tudatható a vak gyermekkel az, hogy éppen mi történik a környezetében, ki mit csinál, vagy milyen esemény bekövetkezése várható.)

A vak vagy aliglátó tanuló számára is fontos, hogy megismerjen és betartson olyan viselkedési szabályokat, amelyek a kapcsolattartásban, a látók világában jelentősek.

A kommunikációban komoly szerepet játszó nemverbális jelzések egy részét nem lehet látás hiányában elsajátítani, így a metakommunikáció elemeinek többsége – tekintet, mimika, arcjáték, gesztusok – nem értelmezhető és nem is megtaníthatók.

Azonban megtanítható az, hogy beszélgetés közben arccal a partner felé kell fordulniuk, hogy fejüket felemelve, egyenes testtartással illik állniuk a beszélgetővel szemben, és hogy megfelelő távolságot illik tartani a beszédpartnertől. Az esetleges rossz benyomást keltő mozdulatokról pedig le lehet szokni.

1.2.4 Motoros funkciók

A látás hiánya, erősen csökkent volta jelentősen befolyásolja a vak gyermek egész mozgásfejlődését, finommotorikáját, tájékozódását saját testén, kis és nagy térben egyaránt. A mozgásfejlődésben való elmaradást, bizonytalanságot, önállótlanyságot a vakság nem magyarázza önmagában. Gyakran a

szabad, akadálymentes mozgáslehetőség hiánya, a túlzott féltés, a korlátozás vagy az esetlegesen társuló enyhe idegrendszeri károsodás okozza a problémák egy részét.

A születésétől fogva vak gyermek képtelen mások mozgásának utánzására, ezért kizárt az utánzáson alapuló tanulás, így nehezített bizonyos, a mozgáshoz kapcsolódó fogalmak elsajátítása is. A különféle mozgásformák kialakulásánál a térbeli orientáció is bizonytalan, így a nagyobb térben való eligazodás is nehezítetté válik, és gátlás, félelem alakulhat ki.

A vizuális kontroll hiányából adódó rendellenes mozgásformák:

- A kifejező mozgások szegényessége (utánzás lehetőségének elmaradása)
- Felszínes mellkasi légzés (a keveset mozgó, görnyedt testtartással ülő tanuló légzése felszínes mellkasi légzéssé válik, amely maga után vonja a renyhe légzőizmokat, az alacsonyabb vitálkapacitást)
- Az izomtónus zavara
- Az egyensúlyérzékelés zavarai
- A járás rendellenességei (egyenetlen ritmusú, görcsös, fékezett az ütközéstől való félelem miatt)
- Test- és fejtartási rendellenességek
- Túlmozgások

2. Iskolai fejlesztés, képességfejlesztés megalapozása

A vak vagy aliglátó tanulók nevelését-oktatását ellátó intézmények az iskoláztatás során általános korszerű alpműveltséget nyújtanak. Ezzel párhuzamosan a gyermekek látáshiányából eredő, speciálisan jelentkező oktatási-nevelési szükségleteket is ki kell elégíteniük, meg kell számukra tanítaniuk a vakos kultúrtechnikákat, az ismeretszerzéshez szükséges speciális eszközök használatát. A súlyos fokban látássérült tanulók oktatásának alapeszköze a Braille-olvasás, -írás. A pontírásrendszert kifejlesztőjéről, Louis Braille-ról nevezték el.

2.1 A pontírás-olvasás rendszere

A vak gyermekek olvasása, írása egy tapintható pontrendszer, a Braille-ábécé segítségével történik.

A Braille-írásrendszerben a betűket, jeleket hat pont kombinációi adják. Ha mind a hat pont jelen van, egy álló téglalap formájú pontcsoport jön létre, amely két függőleges sorban három-három pontot tartalmaz. A pontokat az egyértelmű hivatkozás céljából szokás számozni, mégpedig felülről lefelé. A bal oldalon helyezkedik el az egyes, kettes, hármas pont, jobb oldalon pedig a négyes, ötös és a hatos pont. A rendszer alapján 63 tényleges jel állítható elő.

Minden pontírású jel számára akkora területet kell fenntartani, mintha mindig mind a hat pont jelen volna. Ez a terület a „Braille-ablak”. Két ablak között valamivel nagyobb a távolság, mint az ablakot alkotó két oszlop között.

A pontírásban a betűnek külön jele van. Külön pontösszetétele van a rövid és a hosszú magánhangzóknak, a kétjegyű betűket egy pontkombináció (egy Braille-ablak) jelöli, kivéve a dz, dzs mássalhangzókat. Az írásjelek az alsó négy pont (2, 3, 4, 5) kombinációi, tehát külön pontjelük van.

A hatpontrendszer 63 kombinációja nem elegendő ahhoz, hogy a nagybetűk és a számok is külön jelet kapjanak, ezért előjeleket alkalmazunk. Ezek bizonyos pontkombinációk jelentését módosítják.

Pontírásban a nagybetűt úgy jelöljük, hogy az alapbetű elé nagybetűjelet teszünk. Ez a jel a négyes-hatos (4-6) számú pontokból álló jel, ami a Braille-ablak jobb oldalán van, s az utána következő betűt nagybetűre módosítja.

A másik fontos előjel a számjel. Pontszáma a hármas-négyes-ötös-hatos (3-4-5-6). Az utána írt jelet betű helyett számnak olvassuk. A Braille-írás a számokat a latin ábécé első tíz betűjéből alkotja meg a betű elé írt számjel felhasználásával.

2.1.1. A magyar pontírású ábécé, írásjelek és számok

Ábécé

a	● ○ ○ ○ ○ ○	á	○ ● ○ ○ ○ ○	b	● ○ ● ○ ○ ○	c	● ● ○ ○ ○ ○	cs	● ● ○ ○ ○ ●
d	● ● ○ ● ○ ○	e	● ○ ○ ● ○ ○	é	● ○ ○ ○ ○ ●	f	● ● ● ○ ○ ○	g	● ● ● ● ○ ○
gy	● ● ○ ● ○ ●	h	● ○ ● ● ○ ○	i	○ ● ● ○ ○ ○	í	○ ● ○ ○ ● ○	j	○ ● ● ● ○ ○
k	● ○ ○ ○ ● ○	l	● ○ ● ○ ● ○	ly	○ ● ○ ● ○ ●	m	● ● ○ ○ ● ○	n	● ● ○ ● ● ○
ny	● ● ● ○ ○ ●	o	● ○ ○ ● ● ○	ó	○ ● ● ○ ○ ●	ö	● ● ● ● ● ○	ő	● ● ● ● ○ ●
p	● ● ● ○ ● ○	q	● ● ● ○ ● ●	r	● ○ ● ● ● ○	s	○ ● ● ○ ● ○	sz	● ○ ○ ● ○ ●
t	○ ● ● ● ● ○	ty	● ○ ● ● ○ ●	u	● ○ ○ ○ ● ●	ú	○ ● ○ ○ ● ●	ü	● ○ ● ● ● ●
ű	○ ● ● ● ● ●	v	● ○ ● ○ ● ●	w	○ ● ● ● ○ ●	x	● ● ○ ○ ● ●	y	● ● ○ ● ● ●
z	● ○ ● ○ ○ ●	zs	○ ● ○ ● ● ○	A Braille-írásban nem különböznek a nagy- és kisbetűk egymástól. Ha valamit nagy kezdőbetűvel kell leírni, a betű elé ezt a jelet írjuk: →				○ ● ○ ○ ○ ●	

Számok

1	○ ● ● ○ ○ ● ○ ○ ● ● ○ ○	4	○ ● ● ● ○ ● ○ ● ● ● ○ ○	7	○ ● ● ● ○ ● ● ● ● ● ○ ○		
2	○ ● ● ○ ○ ● ● ○ ● ● ○ ○	5	○ ● ● ○ ○ ● ○ ● ● ● ○ ○	8	○ ● ● ○ ○ ● ● ● ● ● ○ ○		
3	○ ● ● ● ○ ● ○ ○ ● ● ○ ○	6	○ ● ● ● ○ ● ● ○ ● ● ○ ○	9	○ ● ○ ● ○ ● ● ○ ● ● ○ ○	0	○ ● ○ ● ○ ● ● ● ● ● ○ ○

Írásjelek

,	○ ○ ● ○ ○ ○	vessző	?	○ ○ ● ○ ○ ●	kérdőjel
;	○ ○ ● ○ ● ○	pontosvessző		● ● ● ● ● ●	javítójel
:	○ ○ ● ● ○ ●	kettőspont	„	○ ○ ● ○ ● ●	nyitó idézőjel
.	○ ○ ● ● ○ ●	pont	”	○ ○ ○ ● ● ●	záró idézőjel
!	○ ○ ● ● ● ○	felkiáltójel	'	○ ○ ○ ○ ● ○	apostrof
( )	○ ○ ● ● ● ●	zárójel	–	○ ○ ○ ○ ● ●	gondolatjel

2.1.2 Olvasás

2.1.2.2 Olvasás tapintással

A pontírás szemmel történő elolvasásához gyakorlatilag nincs szükség előtanulmányokra. A látó olvasó maga elé tesz egy olyan táblázatot, amelyen a síkírású betűk, írásjelek, számok alatt leolvashatók a pontkombinációk, és segítségével elolvashatja a Braille-írású szöveget.

A tapintás útján történő olvasás képességének megszerzése azonban összetettebb feladat, és kétféle készség egyidejű fejlesztésével érhető el. Először meg kell tanítani az ujjakat a különféle pontkombinációk pontos, egyértelmű felismertetésére, és emellett memorizálni is kell a jelentésüket.

A 6 pont rendszerének megalapozása, értelmezése már az óvodai nevelés során elkezdődik a speciális intézményben, majd az írás-olvasás speciális eszközeivel folytatódik az iskolában. A pontkom-

binációk tapintás útján történő pontos felismerése és a pontok számozás szerinti elnevezése folyamatos, fokozatos fejlesztés eredménye. Igényli a tapintóérzék fejlesztését, a térbeli relációk szerinti tájékozódás és a helyzeti viszonyok gyakorlását, valamint a téri irányokat és helyzeteket megjelölő kifejezések állandó gyakorlását is. Olyan tapintási, tájékozódási készség fejlesztése a cél, amely alapját képezheti a Braille-írás, -olvasás eszközhasználatának kialakulását.

Fontos a fokozatosság elve. A kevesebb pontból álló jelek felismerése könnyebb, s ezt a látók betűtanítási sorrendjétől eltérő betűismertetés/betűtanítás figyelembe is veszi.

A vak tanulók számára a következő betűtanítási sorrend javasolt:

a b l k e é c f h z á p r v i i s t m o d g y ő n g ö s z c s ó ú ü j z s n y l y ű t y x y w q

2.1.2.2 Olvasás számítógéppel

A súlyos fokban látássérült tanulók számítógépre szkennelt tankönyvet is használhatnak, amennyiben nem áll rendelkezésükre pontírású tankönyv.

Ehhez lapolvasó készülékre és közvetítő programra van szükség. A beolvasást ellenőrizni kell. A szkennelt szöveg olvasásához a számítógép használatának ismerete is szükséges.

2.1.2.3 Könyvtár

A tanulás, az ismeretszerzés, a szórakozás nélkülözhetetlen színtere a könyvtár. A Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége budapesti székházában működő könyvtár ismeretszerzési és szórakozási lehetőséget kínál a súlyos fokban látássérült személyeknek. A könyvtárból pontírású művek vagy kazettára felvett ún. „hangoskönyvek” kölcsönözhetők. A hangfelvételek a szövetség stúdiójában korszerű technikai feltételek között, hivatásos művészek vagy gyakorlott felolvasók közreműködésével készülnek. Az ország számos könyvtárából is kölcsönözhetők hangos könyvek. Interneten keresztül a MEK (Magyar Elektronikus Könyvtár) hallható szövegei, irodalmi alkotásai is elérhetők.

2.1.3 Írás

2.1.3.1 Írás pontírógéppel

Az írást pontírógéppel a legkönnyebb megtanulni. Az íráskészség fejlesztése az olvasással párhuzamosan történik. Az írás elsajátítását ún. „Braille-kirakóval” kezdődik, s kellő begyakorlás után következhet a pontírógéppel való írás.

Az írás megfelelő vastagságú papírlapra történik.

Az írógépen hat billentyű található a betűk pontszámainak kialakításához, és egy a szóköz jelzéséhez. Egy betű leírásához annyi billentyűt kell egyszerre lenyomni, ahány pontból a leírni kívánt betű áll.

Az írástanulás során fokozatosan meg kell tanítani a pontírás eltérő szabályait is. Egy A/4-es lapra 28–30 sor, egy sorba 28–32 pontírásos karakter fér el.

A pontírás, -olvasás elsajátítása hosszadalmasabb, mint a síkírásé, ezért a szakszerű segítség nélkülözhetetlen.

2.1.3.2 Pontírás Braille-táblán

A pontírás hagyományos eszköze a Braille-tábla, amelyen „kézírással” készülhet pontírásos anyag, ha nincs kéznél írógép. (Az eszköz részletes leírása, használata később.)

2.1.3.3 Gépírás-szövegszerkesztés, számítógép-használat

Az írás segédeszköze az írógép vagy a számítógép is lehet, amelyek a súlyos mértékben látássérültek számára is hozzáférhetőek. A vak vagy aliglátó tanulók számára az informatika oktatásához, a síkírásos írásbeli munkák elvégzéséhez nélkülözhetetlen a gépírás oktatása. A számítástechnika – a multimédia, az internet használata, az elektronikuskönyvtár-használat – olyan területek, amelyek a számítógép billentyűzetét működtetve érhetőek el. Alapvető a „tízujjas vakírás” alapuló írástechnika elsajátítása, a szövegszerkesztők kínálta lehetőségek megtanulása, majd az írás sebességének a mindennapi követelmények szintjére emelése.

A számítógépen történő munkához szükség van képernyőolvasó programra. A beszélőprogram segítségével a súlyos fokban látássérült tanuló is együtt haladhat látó társaival, hiszen hallja azt, amit a társai a képernyőn látnak.

Általában 60–70 tanóra szükséges a billentyűk elsajátításához, rögzítéséhez, az írás begyakorlásához és sebességének fokozásához. Ma már léteznek olyan számítógépes oktatóprogramok, amelyek hasznosak lehetnek az otthoni gyakorláshoz. A szövegszerkesztési műveletek megtanulásához további 120 óra szükséges.

A felső tagozat végén, középiskolában hasznos lehet a számítógép használata. A vak ember számára a számítógéppel való kapcsolattartás beszélőrendszer vagy tapintható kijelző segítségével lehetséges. (Az eszközök részletes leírása az „Eszközjegyzék súlyos fokban látássérült tanulók számára” c. kiadványban található).

A számítógépet jól kezelő súlyosan látássérült tanuló az osztályban elhelyezett képernyőolvasó programmal ellátott számítógéppel vagy saját laptoppal dolgozhat. A számítógép, a szövegszerkesztő használata lehetővé teszi önálló írásbeli munkák, feladatok, tanórai dolgozatok, levelek, ügyszerzők stb. elkészítését, formázását, kinyomtatását sík- vagy Braille-nyomtatóval. Az önellenőrzést, a folyamatos tanári ellenőrzést és értékelést is megkönnyíti.

2.1.4 A beszéd, a nyelvhasználat szerepe

Az iskoláskorú súlyos fokban látássérült gyermek beszéde alakilag hibátlan lehet, anyanyelvhasználata, szókinccse is az életkorának megfelelő.

Mivel azonban látássérülése miatt kevesebb tapasztalattal, hiányosabb ismeretekkel rendelkezik az őt körülvevő világról, a természeti, társadalmi környezetéről, mint a látó tanulók, gyakori, hogy beszédében, írásbeli munkáiban bizonytalan, hiányos ismeretei miatt pontatlan, tartalmilag helytelen fogalmakat használ. Az oktatás, nevelés során ezért törekedni kell a szavak, a fogalmak tisztázására, és a szómagyarázatra több időt kell szánni. A beszédkészségre, a nyelvtanilag is helyes beszédhasználatra, gondolatai érthető, pontos kifejezésére is figyelmet kell fordítani.

A tanár, a társak beszédének fontos szemléltető szerepe van a súlyos látássérült gyermek számára. Amit nem láthat, nem érezhet közvetlenül, azt a látó személyek szóbeli leírással, elbeszéléssel pótolhatják, elmesélhetik, megmagyarázhatják. A környezetében történekről, arról, hogy mi történik, milyen esemény következhet, hogy ki, hol éppen mit csinál, szintén beszéd által tudatható vele.

2.1.5 Általános elvárások

A Braille-olvasás, -írás, az anyanyelvi ismeretek elsajátítása, a szókinccs fokozatos bővítése, a fogalmak jelentésének korrigálása, tisztázása az oktatás során megalapozza a vak vagy aliglátó tanulók számára a hallott, az olvasott vagy írott szövegek megértését, a szóbeli és írásbeli szövegek alkotásának képességét. Természetesen egyéni értelmi szintje, általános tájékozottsága, előzetes ismeretei, nyelvi képességei, szociokulturális háttere is döntő.

Az ép értelmű, súlyos fokban látássérült gyermek az általános iskolai tananyag elsajátítására képes, és az előírt követelményeknek meg tud felelni – természetesen a speciális eszközök, módszerek és körülmények biztosítása mellett. A vele szemben támasztott elvárások is ennek megfelelőek lehetnek.

2.1.5.1 Elvárások az 1–6. osztályos fejlesztési szakasz végén

Beszédkészség, szóbeli szövegek alkotása és megértése

- Alapvető udvariassági szokások ismerete (köszönés, bemutatkozás, telefonálás, érdeklődés)
- A kapcsolatfelvétel és -megszakítás alapvető illemszabályainak ismerete, alkalmazása
- Az udvarias segítségkérés és nyelvi formáinak ismerete
- Részvétel beszélgetésekben, együttműködés
- Kulturált véleménynyilvánítás, vitatkozás
- Mások gondolatainak követése, megértése
- A hallott szöveg vagy feladat megértéséhez a visszakérdezés, a reagálás lehetőségeinek ismerete
- A számára is elsajátítható testbeszéd (a beszélőtárs felé fordulás arccal, megfelelő testtartás, távolságtartás, lereagáló mozgások kerülése), megfelelő hangszín, hangerő alkalmazása a beszédhelyzeteknek megfelelően
- A szókincs folyamatos bővítése
- Az új kifejezések, szavak tartalmának, jelentésének tisztázása a hiányos, téves fogalmak korrigálása érdekében
- Saját tapasztalatok, gondolatok, észrevételek tartalmilag és nyelvileg pontos megfogalmazása
- A mindennapi nyelv és a különféle tantárgyak szakmai nyelve közötti különbség megismerése (tanári segítséggel)
- Szaknyelvi kifejezések, egyszerűbb szabályok értelmezése saját magyarázattal, pontírású kézikönyvek, lexikonok felhasználásával
- Az egyes tantárgyokhoz kapcsolódó szakszavak (jelentésük tisztázása, megértése után) helyes alkalmazása
- Egyszerűbb szövegek alkotása tananyag kapcsán, olvasmányok, egyéni tapasztalatok, élmények, különféle események, szóbeli leírás által megismert jelenségek alapján
- A Braille-könyvtárban fellelhető pontírású lexikonok, kézikönyvek megismerése, használatuk gyakorlása a szókincs bővítéséhez, ismeretszerzéshez és forrásként való felhasználáshoz tanári segítséggel, majd egyre önállóbban
- Együttműködés a társakkal

Olvasás, írott szöveg megértése

- A súlyos látássérült tanuló egyéni képességeinek megfelelő tempójú, folyamatos hangos, és szövegértő néma olvasás (a megfelelő speciális olvasási technika alkalmazásával)
- A vakok rövidírásának megismerése, a jelek felismerésében jártasság (könyvtári anyagok olvasásához)
- Szavak, szakkifejezések, szabályok értelmezése segítséggel, majd önállóan is (tanári magyarázat, tankönyv, pontírású szótár, enciklopédiák)
- Az olvasottak témájának, helyszínének, szereplőinek, a szövegben kibontott cselekmény szálainak, idejének azonosítása, a cselekmény, a gondolatmenet követése
- Pontírásos vagy „hangos” ismeretterjesztő művek olvasása, azok sajátosságainak felismerése segítséggel
- Különféle szövegekből lényeges, lényegtelen információk, ok-okozati összefüggések felismerése, kikeresése

- Szöveges feladatok értelmezése az információk elrendezésével (ismert adatok, kérdés). A kérdés pontos megválaszolására való törekvés
- Tankönyvi szöveg vázlatának elkészítése segítséggel, felhasználása a jegyzetelés gyakorlásához
- A szöveg szó szerinti és elvontabb jelentésének megértése, a megértés bizonyítása kérdések segítségével, feladatmegoldásokkal
- A kötelező irodalom elolvasása pontírásban (ha a tanuló képességei indokolják, hangoskönyvet is használhat)
- Önálló ismeretszerzésre törekvés Braille-könyvtári anyagokból is

Írásbeli szövegek alkotása, helyesírás, megfelelő íráskép

- A vak vagy aliglátó tanuló képességeinek megfelelő tempójú, rendezett külalakú, hatpontosztól (javítástól) mentes írásbeli feladatvégzés pontírógéppel, szükség esetén Braille-táblán
- A pontírás és a helyesírás szabályainak alkalmazása diktálás, másolás vagy emlékezetből történő írás esetén, felmérők, dolgozatok írásakor
- Amennyiben a vak tanuló már megismerte a szövegszerkesztéshez nélkülözhetetlen tízujjas vakírást: a látó és a pontírás szabályainak összehasonlítása és a különbségek tudatosítása, majd a látó helyesírási szabályok adott szinten elvárható alkalmazása a számítógépen végzett munkáiban
- Anyanyelvi ismeretek alkalmazása
- Saját tapasztalatok (hallott, tapintott, ízlelt, szaglással érzékelt) vagy olvasott információk gyűjtése, felhasználása szövegalkotáshoz
- Vázlatírás tanári segítséggel tankönyvi szövegek alapján (többféle tantárgyból is)
- Jegyzet készítése irányítással, majd egyre önállóbban
- Leírás készítése a súlyos fokban látássérült tanuló környezetének kisebb tárgyairól, általa érzékelt élőlényről, kísérletekről
- Környezete egy személyéről vagy olvasmány élményei alapján egy szereplőről rövid jellemzés írása
- A különféle írásbeli feladatok szövegének megértése, megoldása, válaszadás
- A szakkifejezések használata szövegalkotásokban, dolgozatok, felmérők alkalmával
- Önellenőrzésre törekvés

2.1.5.2 Elvárások a 7–8. osztályos fejlesztési szakasz végén

Beszéd-készség, szóbeli szövegek alkotása és megértése

A 6. évfolyam elvárásain túl:

- Gondolatainak, megfigyeléseinek, tapasztalatainak, ismereteinek pontos, érthető megfogalmazása, tartalmilag tisztázott, árnyalt kifejezésekkel, fogalmakkal
- Különböző tartalmú, hallott szövegek megértésének bizonyítása feladatok elvégzésével, válaszadással
- Feladatmegoldások gondolatmenetének elmondása a szaknyelv használatával
- Felelet, kiselőadás tartalmilag és nyelviileg is megfelelő előadása, előzetes felkészülés alapján

Olvasás, írott szöveg megértése

A 6. évfolyam elvárásain felül:

- Különböző típusú és tartalmú szövegek (előzetes átolvasása után) lehetőség szerinti pontos, érthető, szöveghű felolvasása
- Az olvasottak értelmezése a tanult szövegelemzési technikákkal
- Különböző feladatmegoldások gyűjtése, ismerete, gyakorlati alkalmazása

- Szöveges feladatok tartalmának értelmezése, a kérdés megértése, a megoldást segítő adatok ki-gyűjtése, a feladat elvégzése, válaszadás, cáfolás, állítás megfogalmazása
- A számítógépen megjelenített (szkennelt, szövegszerkesztett, elektronikus könyvtári vagy inter-netes) szövegekben tájékozódás, információválogatás megfelelő gyakorlás után, az egyéni lehe-tőségek figyelembevételével
- Tudósok, híres személyek életrajzából részletek olvasása, hallgatása (hangos könyv, számítógép, pontírású könyv)
- Tájékozódás pontírású szótárakban, kézikönyvekben, a Braille-könyvtárban

Írásbeli szövegek alkotása, helyesírás, megfelelő íráskép

A 6. évfolyam elvárásai mellett:

- Megfelelő jártasság a pontírás szabályainak alkalmazásában
- A szövegszerkesztés, számítógéppel történő feladatvégzés esetén a magyar helyesírás szabályai-nak követése
- Írásbeli feladatvégzéskor alkalmazni kell a szövegek szerkezeti tagolásáról, az anyanyelv haszná-latáról tanultakat, a helyesírási ismereteket mind a pontírással, mind a síkírásos szövegekben.
- Jól megformált, tartalmilag összefüggő, (a tanuló képességeitől függő, egyéni stílusjegyeket is megjelenítő) fogalmazás
- Jártasság halott, írott szöveg jegyzetelésében az egyéni képességeknek megfelelően
- Adatok, tények, ismeretek gyűjtése, rendszerezése (segítséggel számítógépes szövegekből is) írásbeli munkák elkészítéséhez
- Az anyanyelv és a tanult idegen nyelv pontírással jelzései különbségeinek felfedeztetése, tudato-sítása
- Önenellenőrzés, javítás gyakorlása

2.2 Pedagógiai többletszolgáltatások az együttnevelés során

A látás elvesztése, az aliglátás befolyásolja a tanuló ismeretszerzését, alkalmazkodóképességét, fej-lődését, személyiségét. Módosítja a kognitív funkciók (megismerés, gondolkodás, emlékezet, figyelem stb.), a tanulás, a mozgás, a szocializáció lehetőségeit, és a mindennapi életvezetésben (önkiszolgálás, tájékozódás, közlekedés) is nehézséget jelent. Mindezek az iskolai nevelő-oktató munkában az átlag-tól eltérő fejleszthetőséget jelentenek és indokolnak.

A vakságból fakadó hátrányok leküzdése, megelőzése a nevelés-oktatás szervezeti keretének egyénre szabott megválasztásával, fokozott odafigyeléssel, speciális módszerek és segédeszközök al-kalmazásával, speciális egyéni fejlesztéssel elősegíthető.

Az egyéni fejlesztés célja a látás hiányából, az aliglátásból eredő hiányosságok kompenzálása, korri-gálása vagy a prevenció. Főbb feladatai: differenciált megsegítéssel a tapintás, a hallás, a finommotori-ka, a téri tájékozódás, a mozgás fejlesztése, az aliglátó gyermekek látásnevelése, valamint a figyelem, az emlékezet fejlesztése, a képzelet, az elvonatkoztatóképeség, a gondolkodás fejlesztése szókinccsya-rapítással, a fogalmak tartalmi gazdagításával. Fontos feladat a tanuláshoz elengedhetetlenül szükséges segédeszközök megismertetése, használatuk megtanítása, az önálló közlekedés megtanítása, a helyes viselkedés szabályainak megismertetése, az önbizalom fejlesztése és a reális önértékelés képességének kialakítása.

A foglalkozásokon különös hangsúlyt kell fektetni a témákhoz, tananyagokhoz szorosan kapcso-lódó szemléltetésre, érzékeltetésre valóságos tárgyak, élőlények, hangok, segítségével, a szavak, fogal-mak tartalmának korrigálása, pontosítása érdekében (a verbalizmus elleni küzdelem).

Kiemelt szerepe van az épen maradt érzékszervek – a hallás, a tapintás, a szaglás és az ízlelés – folyamatos fejlesztésének, az ezek használatát igénybe vevő közvetlen tapasztalatgyűjtésnek, ismeretszerzésnek is.

Biztosítani kell az aliglátó tanulók számára maradék látásuk leghatékonyabb használatát a szemléltetések, a tájékozódás során.

Az alapozó tantárgyak – így a magyar nyelv és irodalom – tanítása során is igénybe vehető az egyéni fejlesztés a súlyos mértékben látássérült gyermek számára. A foglalkozás célja a differenciált folyamatos megsegítés. Kezdetben nélkülözhetetlen az írást, olvasást előkészítő speciális eszközök megismertetése, rendeltetésszerű használatuk megtanítása, a pontíráshoz, -olvasáshoz a hatpontrendszer értelmezése, tudatosítása, a Braille-ábécé betűinek olvasása, írása. Be kell mutatni a Braille-ábécé és a látó ábécé közti különbségeket (két- és háromjegyű mássalhangzók, időtartam-jelölés, nagybetűk stb.).

A súlyos látássérült tanuló számára meg kell tanítani:

- a pontírógép szakszerű használatát;
- a helyes test- és kéztartást;
- az egyenletes tempójú, kellő nyomatékú gépírást;
- a pontírás formai követelményeit;
- a kétoldalas, sűrű soros pontírású könyvek helyes használatát;
- a tankönyvek jelzéseinek értelmezését;
- a rövidírást és helyes alkalmazását;
- a Braille-könyvtár, a hangoskönyvtár és a digitális könyvtár anyagainak használatát;
- az önellenőrzést és a hibajavítást.

Később a további rendszeres fejlesztés igazodjon a gyermek életkorához, adottságaihoz és szükségleteihez, előzetes ismereteihez, de meghatározó a befogadó pedagógus haladási üteme, megfigyelései, kérései, továbbá az adott területen alkalmazható speciális taneszközök száma is.

(Az országban bárhol integráltan tanuló általános iskolás vak gyermek számára a Braille-írás, -olvasás elsajátítását a Vakok Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézménye (hivatalos nevén: Vakok Óvodája, Általános Iskolája, Speciális Szakiskolája, Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézménye, Diákotthona és Gyermekotthona, 1146 Budapest, Ajtósi Dürer sor 39.) utazótanárai segítik.)

3. Témakörönkénti ajánlások

Javaslat a tanulók teljesítményének értékeléséhez minden témakörre kiterjedően

A súlyos látássérült gyermek teljesítményének értékelése egyéni sajátosságaihoz igazodva, a témakörök tartalmával összefüggő szóbeli és írásbeli feladathelyzetek fejlesztő-formáló tevékenységei, önálló feladatvégzése alapján történhet. Az értékelés világosan megfogalmazott, egyértelmű visszajelzés legyen, amely segítheti a hibajavítás gyakorlatát és az önértékelés fejlődését.

Javaslat a követelményekhez, elvárásokhoz minden témakörre kiterjedően

A követelmények meghatározása a vak vagy aliglátó tanuló képességei, háttérismeretei alapján elvárható teljesítmények, tennivalók alapján történhet. A követelmények konkretizálása a gyermek adottságainak és a körülmények figyelembevételével a fogadó iskola pedagógusának feladata.

3.1 „A” modul

3.1.1 Ötödik évfolyam

3.1.1.1 Otthon

Képességfejlesztési fókuszok

Eltérés nélkül ajánlhatók, kivételt képez:

- A lakhely leírása, a saját lakás leírása (egy kiindulópont segítségével, felsorolásszerűen történhet)
- Családfaára alapján szövegalkotás vagy fordítva

Ajánlott tevékenységek

Általában ajánlhatók, kivételt képez:

- A családfa és a családelszóló szöveg összevetése
- Fotó, rajz alapján szoba, lakásleírás készítése
- Síkírású újságcikk, képeslap felhasználása
- Dramatikus játékban: beszéddel, minimális mozgással

Ismeretek, tananyagtartalmak

Változtatás nélkül elsajátítható, kivételt képez:

- Rajzfilm (a film egyes történései csak látó segítségével követhetők, de a szereplők rokonsági viszonyai és jelleme feltárható)
- Cikkrészlet „lakáskultúra” jellegű lapból

Esélyegyenlőség

- Szómagyarázatok, fogalomértelmezések
- A pontírás, -olvasás eszközei
- Több idő biztosítása a feladatmegoldásokra
- Írásbeli feleletek helyett a szóbeli válaszok elfogadása
- Pontírású vagy hangkazettára felvett feladatsorok
- Tanári segítség a dramatikus játékban való részvételhez

Eszközök

Pontírású tankönyv, munkafüzet, pontírógép, lap, hangoskönyv

3.1.1.2 Állatkerti séták

Képességfejlesztési fókuszok

Eltérés nélkül ajánlhatók, kivételt képez:

- Az állatok mint látványosságok a jobb látásmaradvánnyal rendelkező aliglátó gyerekeknek jelenthet élményt

Ajánlott tevékenységek

Általában ajánlhatók, kivételt képez:

- Állatmagazinok, állatokról készült filmek alapján készíthető szövegek
- Állatokról készült fényképek szöveges jellemzése, az olvasottak és fényképek összevetése

Ismeretek, tananyagtartalmak

Elsajátítható valamennyi, kivételt képez:

- Elsősorban pontírásos lexikonok, cikkek részleteinek felhasználása ajánlott

Esélyegyenlőség

- A gyermek lakókörnyezetében élő állatokkal (háziállatok, házi kedvencek) vagy az állatkert állatsimogatójában megismert állatokkal kapcsolatos élményei felhasználhatók
- Szómagyarázatok, fogalommagyarázat (pl. tropikárium)
- Szemléltetéshez állatpreparátumokat, állathangokat lehet bemutatni
- Az érzékeléshez több idő és tanári magyarázat
- A gyermek által nem érzékelhető, olvasmányaiból még nem ismert állatokról szóbeli leírás adása
- A vakvezető kutyáról beszélgetés
- Pontírású feladatlapok

Eszközök

Pontírógép, pontírású tankönyv, állatpreparátumok, ismeretterjesztő művek hangos vagy pontírásos változatban, hangfelvételek

*3.1.1.3 Kapcsolatok**Képességfejlesztési fókuszok*

Ajánlhatók, kivételt képez:

- Helyszínleírás szóban, írásban (inkább olvasmányélmény után vagy szűkebb, jól ismert környezetéről készítsen leírást, a tanult szerkezet követésével)
- Dramatizált jelenetek előadása (kevés kifejező mozgást, helyváltoztatást igénylő feladatok, pl. mesélő, narrátor)

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Elsajátítható valamennyi.

Esélyegyenlőség

- A regény hangoskönyv-változatának „elolvasását” is fogadjuk el!
- A feldolgozás során az adatok emlékezetből történő felidézését segítsük!
- Az előzetes megbeszélés alapján elkészített olvasónapló, vagy az olvasás során készített jegyzet használható legyen a felidézéshez, beszámolókhöz (hangoskönyvből, pontírású könyvből nehezebb az adat- vagy információkeresés)!
- Pontírásos feladatlap (kazettára felvett feladatsor)

Eszközök

Olvasónapló, jegyzet, tankönyv, pontírógép

*3.1.1.4 Vissza a meséhez**Képességfejlesztési fókuszok*

- Változtatás nélkül ajánlhatók.

Ajánlott tevékenységek

- Változtatás nélkül elvégezhetők.

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Feldolgozhatók.

Esélyegyenlőség

- Szómagyarázatok, fogalomértelmezés tanári segítséggel (mesetípusok, mondattani fogalmak)

- Az olvasáshoz, szöveggel kapcsolatos feladatok elvégzéséhez több idő, esetenként egyéni segítség szükséges.
- A meseírás előkészítése fokozott pedagógusi odafigyelést igényel.
- Egyéni képességének megfelelő folyamatos, a szöveget értelmező hangos olvasás
- A tanult helyesírási és pontírási szövegtagolási szabályok gyakorlása
- Pontírási feladatlapok

Eszközök

- Tankönyv, pontírógép, pontírási mesegyűjtemény

3.1.1.5 Varázsbírodalmak I.

Képességfejlesztési fókuszok

- A témakör változtatás nélkül feldolgozható.

Ajánlott tevékenységek

Általában ajánlhatók, kivételt képez:

- Dramatizálás (előzetes felkészülés után felolvasás szerepenként)
- Jeleneteket nem képes a vak gyermek rajzzal illusztrálni.

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Valamennyi elsajátítható.

Esélyegyenlőség

- A metafora, hasonlat, párhuzam, ütemhangsúlyos verselés fogalmainak tisztázására több idő biztosítása
- Az olvasáshoz, információk kereséséhez több idő biztosítása
- Előzetes felkészülés lehetősége bemutató olvasás előtt
- Az ág-level motívum valós érzékeltetése a hasonlat megértéséhez
- Felmérőhöz, dolgozathoz a feladatokat hangkazettán vagy pontírásban kapja meg!

Eszközök, szemléltetés

- Pontírógép, pontírású tankönyv, az őszi kert jellegzetességeinek szóbeli felidézése, zenei szemléltetés, domború térkép, mágno, CD-lejátszó

3.1.1.6 Varázsbírodalmak II.

Képességfejlesztési fókuszok

- A vak vagy aliglátó gyermekekkel könnyebb a Kästner-regény feldolgozása. (Jelenleg a speciális iskola könyvtárában hozzáférhető pontírásban a Harry Potter-történetek első, második könyve. A pedagógus az osztály összes tanulója ismeretében döntsön!)

Ajánlott tevékenységek

Általában alkalmazhatók, kivételt képez:

- A megfilmesített változat összehasonlítása az olvasottakkal nem lehetséges.

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Kevesebb szöveg (mű) alaposabb feldolgozása javasolt.

Esélyegyenlőség

- A csodás, fantasztikus (még látók számára is alig elképzelhető) helyek, élőlények, események megfelelő magyarázatot igényelnek a vak vagy aliglátó gyermek számára, amire időt kell szánni.
- A feldolgozás során a megértést szóbeli feladatmegoldásokkal, gyakoribb szóbeli beszámoltatással egyszerűbb ellenőrizni, javítani.
- Társak fokozott bevonása a segítségadásba
- Pontírású feladatlap, feladatok hangfelvétele

Eszközök

- Pontírógép, tankönyv, magnó

*3.1.1.7 Az én mesekönyvem**Képességfejlesztési fókuszok*

- Változtatás nélkül alkalmazhatók.

Ajánlott tevékenységek

Általában ajánlhatók, kivételt képez:

- Mese illusztrálása szempontok szerint

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Elsajátíthatók.

Esélyegyenlőség

- Projektterv értelmezése, a tervezéshez tanári segítség, több idő biztosítása
- A mesegyűjtéshez hangos könyvek, mesejátékok, megzenésített mesék is felhasználhatók.
- Braille-könyvtári anyagból gyűjtés, válogatás tanári (szülői) segítséggel
- Pontírásos vagy hangos saját mesekönyv tervezése
- Pontírású vagy hangkazettára felvett feladatok

Eszközök

- Könyvtári könyvek, hangos könyvek, pontírógép, tankönyv, meselemezek, kazetták, magnó, CD-lejátszó

*3.1.2 Hetedik évfolyam**3.1.2.1 Kisfiúk és nagyfiúk**Képességfejlesztési fókuszok*

- Változtatás nélkül alkalmazhatók.

Ajánlott tevékenységek

- Általában ajánlhatók (a vak vagy aliglátó gyermek számára konkrét feladatot adjunk, amely lehet egy alternatív megoldás kiválasztása – pl. eltérő nyelvi megfogalmazások a történet leírására –, átképzéses történetmondás, szóbeli érvelés).

Ismeretek, tananyagtartalmak

Általában elsajátíthatók, kivételt képez:

- Bulvárlapokból információszerzés

Esélyegyenlőség

- Fogalommagyarázatok
- Szülő vagy társ segítségadása: bulvárlapból beszámoló, emlékezés felolvasása, erről emlékeztető írása
- Kevesebb szöveg feldolgozása (a tanuló képességeinek megfelelően), több idő feladatmegoldásokra
- Táblai vázlat, munka lediktálása
- Nyelvtani fogalmak, mondattani jelenségek részletesebb elemzése (a hangsúly, a hanglejtés, a szünet, az intonáció segíti a hallottak megértését)
- A foglalkozásokon a súlyos fokban látássérült tanuló beilleszkedésének kérdése is szóba kerülhet megfelelő tapintatossággal.
- Pontírású feladatlap, feladatok hangkazettán

Eszközök

- Pontírású tankönyv, írógép, magnetofon

3.1.2.2 Nevető irodalom

Képességfejlesztési fókuszok

- Változtatás nélkül alkalmazhatók.

Ajánlott tevékenységek

- Alkalmazhatók.

Ismeretek, tananyagtartalmak

A felsoroltak elsajátíthatók, kivételt képez:

- Egypercesek előadása (helyette a saját alkotás kifejező felolvasása)
- Jelenetek előadása

Esélyegyenlőség

- Szóértelmezés, fogalommagyarázat
- Az irodalmi anyagból válogatás (kevesebb mű feldolgozása több idő biztosításával, esetenként tanári segítséggel)
- Színházi előadáson egy látó kísérő segítse magyarázataival a történések követését, jobb megértését (a rádió felvételek jól követhetők)
- Feladatok hangfelvételen, pontírásban

Eszközök

- Pontírógép, pontírású tankönyv, színházi előadás hangfelvétele, magnetofon

3.1.2.3 Pletyka és tömegkommunikáció

Képességfejlesztési fókuszok

Általában nincs eltérés, kivételt képez:

- Hír, tudósítás írása (ezt megfelelő előkészítés után javasoljuk)

Ajánlott tevékenységek

Többségében alkalmazhatók, kivételt képez:

- Lapok pletyka-, hírrovatának, tudósításának tanulmányozása (ha a társak, a szülők felolvasnak ilyen szövegeket, vagy rádió-, tv-adásokat meghallgatunk, az segíthet a sajátosságok megfigyelésében)

Ismeretek, tananyagtartalmak

Általában elsajátíthatók, kivételt képez:

- Pletykák, hírek, tudósítások bulvárlapokból, napilapokból (pontírású újság, tv-műsorok, rádióadások, saját élmények pótolhatják)

Esélyegyenlőség

- Fogalommagyarázatok
- Hangzó publicisztikai szövegek sajátosságainak bemutatása, a megfigyelés segítése tanári magyarázattal rádió- vagy tévéműsorok meghallgatásakor (differenciált feladat)
- A regény feldolgozása hangoskönyv segítségével
- Jegyzet, olvasónapló felhasználása a felidézéshez, a feldolgozáshoz
- Közös feladatmegoldás társakkal, több idő biztosítása
- Pontírású feladatlapok, felmérők

Eszközök, szemléltetés

- Tankönyv, pontírógép, rádió és tévéadások hangfelvétele, magnetofon

*3.1.2.4 Poétai iskola**Képességfejlesztési fókuszok*

Általában nincs eltérés, kivételt képez:

- Képi asszociálás mint örömforrás

Ajánlott tevékenységek

- A versek nyelvi gazdagságának megfigyeltetése, gondolatmenetük követése
- A zeneiség, a hangulat megfigyeltetése, ritmizálás, rímek keresése
- Kulcsszavak keresése
- Szóképek értelmezése szóbeli leírás, magyarázat után
- Verselemző vázlat alapján versfeldolgozás
- Idézetek válogatása, memoriterek

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Feldolgozhatók.

Esélyegyenlőség

- Fogalommagyarázat
- Egyéni megsegítés: a verselemző vázlat lediktálása, versértelmezés
- Verstani ismeretek gyakorlására, alkalmazására több idő
- Egy-egy művészi előadás segíti a megértést, az értelmezést.
- Zenei alkotások, szemelvények a vershangulat átéléséhez
- Pontírásos vagy „hangos” feladatlapok

Eszközök, szemléltetés

- Pontírógép, pontírású tankönyv, zenei szemléltetés (Haydn: Évszakok, Vivaldi: A négy évszak, népdalok, Petőfi, Weöres megzenésített versei stb.), hangoskönyvek (Kossuth Kiadó kiadványai) verses CD-k

*3.1.2.5 Harry Potter és a titkok kamrája**Képességfejlesztési fókuszok*

- Ajánlhatók.

Ajánlott tevékenységek

- Alkalmazhatók.

Ismeretek, tananyagtartalmak

Feldolgozhatók, kivételt képez:

- A regény és a filmadaptáció összevetése

Esélyegyenlőség

- Folyamatos fogalom- és szómagyarázatot igényel a feldolgozás.
- Differenciált feladatok adása, szóbeli megoldások elfogadása az ellenőrzés során
- Társak fokozott segítsége, több idő biztosítása
- Pontírásos vagy kazettára felvett feladatsor

Eszközök

- Pontírógép, tankönyv, magnó

3.1.2.6 Itthon vagyok

Képességfejlesztési fókuszok

- Ajánlhatók.

Ajánlott tevékenységek

- Alkalmazhatók.

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Feldolgozhatók.

Esélyegyenlőség

- Szómagyarázatok, szókincsbővítés
- Tanári segítségnyújtás a versértelmezés lépéseinek gyakorlásához
- Differenciált feladatkijelölés, több idő a feladatok elvégzésére
- Előadóművészi és zenei élmény nyújtása a jobb megértéshez, a befogadáshoz
- Pontírásos feladatlapok

Eszközök

- Pontírógép, tankönyv, verses CD-k

3.1.2.7 Más lettem

Képességfejlesztési fókuszok

- Változtatás nélkül ajánlhatók.

Ajánlott tevékenységek

Alkalmazhatók.

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Feldolgozhatók.

Esélyegyenlőség

- Hangoskönyv „elolvasása” is elfogadható a feldolgozáshoz.
- Differenciált feladatok a feldolgozás során, több idő információkeresésre
- Szövegszerkesztővel történő feladatvégzés (ha már ismeri a szövegszerkesztő használatát a vak gyermek)
- Speciális feladatlapok

Eszközök

- Pontírógép (beszélő egységgel, lapolvasóval ellátott számítógép/laptop), tankönyv

3.1.3 Kilencedik évfolyam

Fontos tudnivaló, hogy a gimnáziumok, szakközépiskolák vak vagy aliglátó tanulói számára nem áll rendelkezésre pontírású tankönyv, szemelvénygyűjtemény, feladatgyűjtemény. Ezek szövegét hangfelvétel alapján ismerheti meg. Ezekon kívül a tanár előzetes engedélyével hangfelvételt készíthet diktafonra az órai magyarázatokról, hangfelvételre rögzítheti a feldolgozandó házi feladatokat is. Otthon a tanuló a meghallgatott magyarázatok, tananyagrészek és az ezekből elkészített jegyzetei alapján készülhet fel. Segítség lehet a számítógépbe szkennelt tankönyv is otthoni tanuláshoz. Tanórán a hanganyagokban való tájékozódás nehézkes, több időt igényel, és a szövegfeldolgozás esetén inkább differenciált, egyéni feladatvégzés esetén használható eredményesen.

*3.1.3.1 Beavatás**Képességfejlesztési fókuszok*

- Változtatás nélkül ajánlhatók.

Ajánlott tevékenységek

- Általában ajánlhatók, kivételt képez:
- A beavatási szertartások eljátszása.

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Feldolgozhatók.

Esélyegyenlőség

- Szó és fogalommagyarázatok
- A tananyag bemutató olvasása vagy előzetes felkészülési lehetőség biztosítása szükséges.
- Differenciált, személyre szóló feladatadás, több idő biztosítása az órai feladatok elvégzésére (inkább kevesebb szöveg alapján, de alaposabb elmélyülés biztosítása)
- A magyarázat diktafonra rögzítése, táblai szöveg lediktálása
- Hangoskönyv (vagy felolvasótárs segítsége)
- Speciális feladatlap, szövegszerkesztő használata, ha mód van rá

Eszközök

- Jegyzet, pontírógép (számítógép/laptop), diktafon, hangfelvétel, magnó

*3.1.3.2 Eposz és komikus eposz**Képességfejlesztési fókuszok*

- Változtatás nélkül ajánlhatók.

Ajánlott tevékenységek

- Általában ajánlhatók, kivételt képez:
- Skandálás, hangos olvasás, szövegek együtt látása (csak ha van pontírásos változat, vagy memoriter esetén)

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Változtatás nélkül feldolgozhatók.

Esélyegyenlőség

- Fogalommagyarázat
- Ha van pontírásos anyag, előzetes felkészülés biztosítása hangos olvasáshoz
- Számítógép, otthoni jegyzet használata
- Tanári válogatás a feldolgozandó művekből, ha indokolt
- Szükség esetén felolvasás megszervezése
- Pontírású vagy kazettára felvett feladatsorok

Eszközök

- Pontírógép, laptop, hangfelvétel, magnó, Braille-írású irodalmi fogalomtár

3.1.3.3 A Biblia és az irodalom

Képességfejlesztési fókuszok

- Változtatás nélkül ajánlhatók.

Ajánlott tevékenységek

Általában ajánlhatók, kivételt képez:

- Szállóigék eredeti helyének megkeresése (hozzáférhető a Biblia egyes részei pontírásos változatban, de hatalmas a terjedelmük)
- Képzőművészeti illusztrációk keresése

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Általában elsajátíthatók.

Esélyegyenlőség

- Fogalommagyarázat
- A szállóigék kikereséséhez adjuk meg a konkrét részlet címét legalább
- Gyűjtőmunkában a társak segítségadása
- Tanári vázlat, magyarázat lediktálása
- Pontírásos ellenőrző lapok, szövegszerkesztő használata

Eszközök

- Pontírógép, laptop, Braille-írású irodalmi fogalomtár, zenei szemelvények CD-ről, kazettáról, magnó, CD-lejátszó

3.1.3.4 Konfliktusos drámák

Képességfejlesztési fókuszok

- Ajánlhatók.

Ajánlott tevékenységek

Általában ajánlhatók, kivételt képez:

- Kimaradt drámarészlet eljátszása

Ismeretek, tananyagtartalmak

Általában feldolgozhatók, kivételt képez:

- Tévéfilmből információ (pl. Jag) csak a hallott szövegek alapján szereshető, és ha magyarázat is segíti a filmbeli történések értelmezését.
- Filmkritika részlete, síkírásos publicisztikai szövegek forrásként történő felhasználása

Esélyegyenlőség

- Több idő biztosítása a feladatok elvégzésére
- Jegyzet felhasználása önálló feladatvégzéshez dolgozatok, beszámoló kivételével
- Kazettára felvett vagy pontírásos feladatsorok
- Speciális eszközök használata
- Esetleges színházlátogatás során egy látó társ halk magyarázattal segítse a cselekmény nyomon követését!

Eszközök

- Írógép, laptop, magnó

*3.1.3.5 Ars poeticák**Képességfejlesztési fókuszok*

- Ajánlhatók.

Ajánlott tevékenységek

Elvégezhető, kivételt képez:

- Az alkotások történeti háttérének megismerését szolgáló utánjárás, kutatás lehetősége függ attól, hogy pontírásban vagy hallható formában is fellelhető-e a kérdéses forrásanyagok, vagy hogy van-e segítség a felolvasásukhoz.

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Feldolgozhatók.

Esélyegyenlőség

- Fogalommagyarázatok
- Kevesebb, konkrétan kijelölt anyag feldolgozása, több idő, gyakorlás biztosítása
- Együttműködés társakkal kutatómunkában, felolvasás
- Számítógép használata, személyre szóló feladatlap

Eszközök

- Írógép, laptop, magnó

*3.1.3.6 Anekdotikus epikai hagyományunk**Képességfejlesztési fókuszok*

- Változtatás nélkül ajánlhatók.

Ajánlott tevékenységek

- Elvégezhető.

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Elsajátíthatók.

Esélyegyenlőség

- Fogalommagyarázatok
- Tanári vázlat, magyarázat lediktálása
- Differenciált feladatválasztás, több idő biztosítása írásbeli feladatok végzéséhez
- Pontírásos vagy „hangos” feladatsorok
- Segédeszközök használata

Eszközök

- Pontírógép, számítógép, hangoskönyv, magnó

3.1.3.7 A nyelvtan alapfogalmai

Képességfejlesztési fókuszok

Általában ajánlhatók, kivételt képez:

- Táblázatok, adatsorok összeállítása

Ajánlott tevékenységek

- Elvégezhető.

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Elsajátíthatók.

Esélyegyenlőség

- Fogalommagyarázatok
- A mondattani elemzések során pontírásban nem alkalmazhatók az aláhúzások, látó jelölések.
- Feladatmegoldásokhoz, elemzésekhez több idő szükséges.
- Speciális feladatlapok, eszközök használata

Eszközök

- Pontírógép, Braille-szótár vagy -fogalomtár, magnó

3.1.3.8 A csavargó alakja a művészetben

Képességfejlesztési fókuszok

- Alkalmazhatók.

Ajánlott tevékenységek

Általában ajánlhatók, kivételt képez:

- Illusztráció készítése
- Illusztrációk alapján leírás, rövid történet írása

Ismeretek, tananyagtartalmak

Általában elsajátíthatók, kivételt képez:

- Filmrészletek feldolgozása
- Síkírású sajtó felhasználása forrásként

Esélyegyenlőség

- A feldolgozáshoz, értelmezéshez több idő
- Differenciált feladatmeghatározás (kevesebb mű, elmélyültebb értelmezés)
- Társak segítségnyújtása; felolvasás
- Pontírásos vagy „hangos” feladatsorok

Eszközök

- Pontírógép, számítógép, zenei szemelvények: Bojtorján együttes, Hobó hangfelvételei, Carl Orff: Carmina Burana c. műve, magnó, CD-lejátszó

3.2. „B” modul

3.2.1 Ember a természetben

3.2.1.1 Ötödik évfolyam

Képességfejlesztési fókuszok

Általában ajánlhatók, kivételt képez:

- Ábra, kép, diagram értelmezése
- Fényképek, illusztrációk gyűjtése

Ajánlott tevékenységek

Általában elvégezhető, kivételt képez:

- Beszámoló készítése egyéni tapasztalat helyett inkább rádió-, tévéműsorokból
- Síkírású újságcikkek gyűjtése

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Elsajátíthatók.

Esélyegyenlőség

- Leírások készítése közvetlen érzékeltetés, tapasztalatszerzés és szóbeli elbeszélés alapján
- Forrásként pontírasú szöveg használható
- Szakszavak fogalommagyarázata
- Szemléltetéshez hosszabb idő és tanári magyarázat, preparátumok, hangok, szagok
- Pontírasú feladatlapok, speciális segédeszközök

Eszközök

- Preparátumok, tanulói segédletek, hangfelvétel, magnó

3.2.1.2 Hatodik évfolyam

Képességfejlesztési fókuszok

Általában ajánlhatók, kivételt képez:

- Folyamatábrák értelmezése
- Dokumentumfilm, síkírású ismeretterjesztő folyóirat helyett hanganyagok

Ajánlott tevékenységek

Általában alkalmazhatók, kivételt képez:

- Vizuális információk értelmezése

Ismeretek, tananyagtartalmak

Többnyire elsajátíthatók, kivételt képez:

- Önálló információszerzés pontírasú anyagból

Esélyegyenlőség

- Pontírasú ismeretterjesztő anyagok
- Szakkifejezések értelmezése
- Közvetlen, saját tapasztalatok nyújtása
- Speciális eszközök, feladatlap

Eszközök

- Adaptált Braille-óra, domború térképek, makettek, tanulói segédletek

3.2.2 Matematika

3.2.2.1 Ötödik évfolyam

Képességfejlesztési fókuszok

Általában ajánlhatók, kivételt képez:

- Táblázatok, grafikonok értelmezése, olvasása, elemzése, készítése

Ajánlott tevékenységek

- Minden ajánlható, folyamatos érzékeltetéssel, közvetlen tapasztalatszerzéssel.

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Elsajátíthatók.

Esélyegyenlőség

- Folyamatos, differenciált tanári megsegítés, fogalomértelmezés
- A tanuló kevesebb szerkesztéses feladatot végezzen, differenciálás a követelményrendszerben
- Mindent érzékeltessünk lehetőség szerint!
- A pedagógus ismerje a pontírásos matematika jeleket!
- Speciális eszközök, feladatlapok

Eszközök

- Adaptált mérő- és szerkesztőeszközök, mértani testek, törtdoboz, abakusz, tanulói segédletek (adaptált feladatlapok), domború ábrák

3.2.2.2 Hatodik évfolyam

Képességfejlesztési fókuszok

Általában ajánlhatók, kivételt képez:

- Grafikonok, diagramok vizsgálata

Ajánlott tevékenységek

Általában ajánlhatók, kivételt képez:

- Szerkesztések alkalmával csak az oldalfelezés és a szögfelezés lehet követelmény.

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Elsajátíthatók.

Esélyegyenlőség

- Függvények ábrázolásakor csak a függvény általános képét kell tudni.
- Geometriában folyamatos szemléltetés, elsősorban elméleti ismeretek birtoklása
- Folyamatos, differenciált tanári segítségnyújtás

Eszközök

- Az előző évfolyamnál felsoroltakon kívül speciális koordinátatábla

3.2.3 Vizuális kultúra

3.2.3.1 Ötödik évfolyam

E tantárgy keretében csakis verbális és pontírásos információk nyújthatók és kérhetők számon.

Kivételt képez:

- Szobrok, makettek tapintása, közvetlen érzékelése

Esélyegyenlőség

- Vizuális művészetekkel kapcsolatos ismeretek közül csak a tapintással vagy hallás útján szerzett élményeket és a művészettörténeti ismereteket képes befogadni a tanuló.

Eszközök

- Nincsenek adaptált eszközök.

3.2.3.2 Hatodik évfolyam

Hasonlóan, mint az előző évfolyamon.

*3.2.4 Ember és társadalom – Ötödik évfolyam**Képességfejlesztési fókuszok*

- Változtatás nélkül ajánlhatók.

Ajánlott tevékenységek

Általában ajánlhatók, kivételt képez:

- Film, videó
- Könyvtárhasználat helyett internethasználat
- Illusztrálás

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Elsajátíthatók.

Esélyegyenlőség

- Fogalommagyarázat
- Kutatómunka társak segítségével, felolvasás
- Speciális feladatlap (pontírásos vagy hangkazettára felmondott)

Eszközök

- Domború térkép, tanuló segédletek, adaptált időszalag

*3.2.5 Testnevelés-sport – Ötödik évfolyam**Képességfejlesztési fókuszok*

- A fentiek figyelembevételével a szemészeti állapottól, egyéni képességektől függően sajátíthatók el.

Ajánlott tevékenységek

Általában ajánlhatók, kivételt képez:

- Információk kikeresése olvasott szövegekből
- Munkalapon az olvasott szöveghez kapcsolódó feladatok megoldása

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Szemészeti állapota, képességei szerint elsajátíthatók.

Esélyegyenlőség

- Vezérelt mozgások
- Mindenféle mozgásos tevékenységben vegyen részt lehetőségei szerint
- Társak segítségének igénybevétele feladatok végrehajtásához, szociális-együttműködési kompetencia erősítése
- Fokozott tanári ellenőrzés, balesetvédelem

Eszközök

- Szokásos eszközök, csörgő labda

3.2.6 Ének-zene – Ötödik évfolyam

A súlyos fokban látássérült tanulók számára nem áll rendelkezésre pontírású énekkönyv. A zeneirodalmi, zenetörténeti ismereteket csak tanári magyarázat, vázlat alapján vagy pontírású ismeretterjesztő vagy egyéb művekből sajátíthatja el.

Képességfejlesztési fókuszok

- Az előzőek figyelembevételével ajánlhatók.

Ajánlott tevékenységek

- Tájékozódás, információgyűjtés a hallott vagy önállóan olvasottak alapján

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Életrajzok, zenetörténeti írások

Esélyegyenlőség

- A súlyos fokban látássérült gyermek számára az egyik legfőbb örömforrás a zene, ha tehetséges, engedjük kibontakozni képességeit, éljünk a pozitív diszkrimináció lehetőségével!

Eszközök

- Könyvtári könyv, hangszerek, hangfelvételek, magnó

3.2.7 Történelem

3.2.7.1 Hetedik–nyolcadik évfolyam

Képességfejlesztési fókuszok

Általában ajánlhatók, kivételt képez:

- Táblázatok, grafikonok, szimbólumok értelmezése
- Képi források leírása

Ajánlott tevékenységek

Általában ajánlhatók, kivételt képez:

- Képről leolvasható információ
- Adatgyűjtés térképről

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Elsajátíthatók.

Esélyegyenlőség

- Fogalommagyarázat, szókincsbővítés
- Társak bevonása forráskutatásba
- Differenciált feladatmegoldás, több idő a feldolgozásra
- Képleírás helyett narratív szöveg alkotása
- Tanári segítségadás vázlatkészítéshez, a táblai vázlat lediktálása
- Pontírásos feladatlapok felmérőkhöz

Eszközök

- Domború térkép, tanulói segédletek

3.2.7.2 Kilencedik–tizedik évfolyam

Képességfejlesztési fókuszok

Általában ajánlhatók, kivételt képez:

- Különböző tipográfiájú szövegek olvasása
- Vizuális ismerethordozók értelmezése

Ajánlott tevékenységek

Általában ajánlhatók, kivételt képez:

- Vizuális adathordozók értelmezése

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Változtatás nélkül elsajátíthatók.

Esélyegyenlőség

- Fogalommagyarázat
- Differenciált feladatadás
- Társakkal való együttműködés
- Speciális feladatlap

Eszközök

- Domború térkép, Braille-könyvtári szakkönyvek, magnó

3.2.7.3 Tizenegyedik–tizenkettedik évfolyam

A 11–12. évfolyamra vonatkozó ajánlások ugyanazok, mint az előző évfolyamokon.

3.2.8 Biológia

3.2.8.1 Hetedik–nyolcadik évfolyam

Képességfejlesztési fókuszok

Általában ajánlhatók, kivételt képez:

- Ábrák, képek táblázatok, szimbólumok, grafikonok értelmezése

Ajánlott tevékenységek

Általában ajánlhatók, kivételt képez:

- A nem szövegszerű információk értelmezése

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Változtatás nélkül

Esélyegyenlőség

- Fogalommagyarázat
- Lexikonok, szótárak, szakkönyvek használatakor a társak felolvasása
- Kísérletek során előre mondjuk el mi fog történni, és a kísérletet lépésről lépésre magyarázat hozzáfűzésével végezzük!
- Több idő, több magyarázat, tanári vázlat lediktálása

3.2.8.2 Kilencedik–tizedik évfolyam

Képességfejlesztési fókuszok

Általában ajánlhatók, kivételt képez:

- Rajzok, statisztikák, folyamatábrák értelmezése

Ajánlott tevékenységek

- A felsorolt eszközök nem állnak rendelkezésre pontírásban

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Bemutató olvasás, felolvasás függvényében

Esélyegyenlőség

- Társak felolvasása

3.2.8.3 Tizenegyedik–tizenkettedik évfolyam

Változtatás nélkül feldolgozható a program, ha rendelkezésre áll hangoskönyv.

Esélyegyenlőség

- A hallottak feldolgozásához folyamatos tanári megsegítés
- Társak felolvasása

3.2.9 Fizika

3.2.9.1 Hetedik–nyolcadik évfolyam

A szövegfeldolgozások az ajánlottaknak megfelelően elvégezhetők.

Kivételt képez:

- Képek, táblázatok, grafikonok értelmezése
- Síkírásos lexikonok, szótárak használata forrásként

Esélyegyenlőség

- Társak bevonása forrásgyűjtésbe, pontírásos lexikonok használata

Eszközök

- Domború magyarázó ábrák

3.2.9.2 Kilencedik–tizedik évfolyam

A szövegek feldolgozása ajánlható a leírtak szerint.

Kivételt képez:

- Képek, táblázatok, grafikonok értelmezése

Esélyegyenlőség

Mint az előző évfolyamnál

3.2.9.3 Tizenegyedik–tizenkettedik évfolyam

Ugyanaz, mint az előző évfolyamokon.

3.2.10 Kémia

3.2.10.1 Hetedik–nyolcadik évfolyam

Képességfejlesztési fókuszok

Általában ajánlhatók, kivételt képez:

- Grafikonok, képek táblázatok értelmezése

Ajánlott tevékenységek

Általában ajánlhatók, kivételt képez:

- Síkírásos lexikonok, szakkönyvek, szótárak használata
- Kísérletek, mérések eredményeinek lejegyzése csak segítséggel lehetséges.

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Elsajátíthatók.

Esélyegyenlőség

- Fogalommagyarázat
- Lexikonok, szótárak, szakkönyvek használatakor a társak felolvasása
- Kísérletek során előre mondjuk el, mi fog történni, és a kísérletet lépésről lépésre, magyarázat hozzáfűzésével végezzük!
- Több idő, több magyarázat, tanári vázlat lediktálása
- Tanári segítség a kísérletek eredményeinek lejegyzéséhez

Eszközök

- Braille-periódusos rendszer, molekula kirakó, kémiai egyenletek kirakótáblája, molekula szerkezeti képletét tartalmazó ábragyűjtemény, atomok szerkezetének bemutatására szolgáló speciális taneszköz

3.2.10.2 Kilencedik–tizenkettedik évfolyamok

Hasonló az előző évfolyamokéhoz

3.2.11 Földünk és környezetünk

3.2.11.1 Hetedik–nyolcadik évfolyam

Képességfejlesztési fókuszok

- Változtatás nélkül ajánlhatók.

Ajánlott tevékenységek

- Általában ajánlhatók, kivételt képez:
- Szótárak, szakkönyvek használata

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Feldolgozhatók.

Esélyegyenlőség

- Társak bevonása a forrásanyag használatához; felolvasás
- Szemléltetéshez több idő biztosítása

Eszközök

- Domború földgömb, műanyag leszívással készített domború térképek

3.2.11.2 Kilencedik–tizedik évfolyam

Képességfejlesztési fókuszok

- Általában ajánlhatók, kivételt képez:
- Térkép és műholdfelvétel összehasonlítása
  - Képi információk értelmezése
  - Folyamatábrák értelmezése

Ajánlott tevékenységek

- Elvégezhető.

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Feldolgozhatók.

Esélyegyenlőség

- Társak bevonása a forrásanyag használatához; felolvasás
- Szemléltetéshez több idő biztosítása

Esélyegyenlőség

- Mint az előzőekben.

3.3 „C” modul

A modul „Függöny mögött varázsláda” c. programját súlyos fokban látássérült tanulók részére nem ajánljuk.

3.3.1 Médiaismeretek

„Fontosnak tartjuk megemlíteni, hogy egy viszonylag új, a közoktatásban alig megjelent tantárgyról van szó, amelynek sok helyütt sem szakmai, sem technikai struktúrája nem alakult ki.”

Súlyos fokban látássérült tanulók számára a modulnak csak elenyésző része (az írott vagy hangzó publicisztikai szövegekkel kapcsolatos ismeretek, tevékenységek egy része) adaptálható. Újságok, napilapok gyakorlatilag nincsenek pontírásban. A súlyos látássérült tanulók a legtöbb friss információt rádióból, tévéből, internetről, „vakbarát” honlapokról, elektronikus könyvtárból szerezhetik vagy úgy, hogy újságok, folyóiratok cikkeit családtag, barát felolvassa. Számukra a „Vakok Világa” c. újság, és Tévéműsor érhető el pontírásban, ezek megszerkesztettsége, a szövegek elrendezése stb. a pontírás, -olvasás sajátos lehetőségeihez alkalmazkodik. Tehát a fotózás, videofelvételek, filmrészletek sajátos elemzése, készítése megvalósíthatatlan.

3.3.2 Irodalmi önképző

Elsősorban olyan súlyos fokban látássérült tanulók számára javasolható, akiknek segítséget nyújt a pályaválasztáshoz, továbbtanuláshoz.

3.3.2.1 Kilencedik évfolyam – Shakespeare: Hamlet

Képességfejlesztési fókuszok

- Ajánlhatók.

Ajánlott tevékenységek

- Általában ajánlhatók, kivételt képez:
- Filmváltozatok összehasonlítása

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Ajánlhatók.

Esélyegyenlőség

- Szómagyarázatok, fogalomértelmezések
- Előzetes felkészülés (meghallgatás) lehetősége
- Differenciált feladatok az elemzések során, többletidő biztosítása

- Társak segítségadása szövegrészek felolvasásával
- Szóbeli összefoglalás és beszámoló lehetősége
- Speciális feladatlapok készítése a tanuló számára

Eszközök

- Hangoskönyv, CD-felvételek, Braille-irodalomtörténeti atlasz

3.3.2.2 Tizedik évfolyam

SZERB ANTAL: UTAS ÉS HOLDVILÁG

Képességfejlesztési fókuszok

Általában ajánlhatók, kivételt képez:

- A regény alapján filmforgatókönyv írása

Ajánlott tevékenységek

Általában ajánlhatók, kivételt képez:

- Jelenetek dramatizálása és előadása

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Feldolgozhatók.

Esélyegyenlőség

- Szómagyarázatok, fogalomértelmezések
- Előzetes felkészülés lehetősége
- Differenciált feladatok az elemzések során, többletidő biztosítása
- Társak segítségadása szövegrészek felolvasásával
- Szóbeli összefoglalás és beszámoló lehetősége
- Speciális feladatlapok készítése a tanuló számára

Eszközök

- Hangoskönyv, CD-felvételek, Braille-lexikon

ÖRKÉNY ISTVÁN: EGYPERCES NOVELLÁK

Képességfejlesztési fókuszok

- Változtatás nélkül ajánlhatók.

Ajánlott tevékenységek

- Elvégezhető.

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Feldolgozhatók.

Esélyegyenlőség

- Hasonlóan biztosíthatók, mint az előző fejezetnél.

UTAZÁS

Képességfejlesztési fókuszok

Általában ajánlhatók, kivételt képez:

- A leíró szövegek alkotásánál a tanuló sajátos ismeretszerzési lehetőségeit figyelembe kell venni.

Ajánlott tevékenységek

- Elvégezhető.

Ismeretek, tananyagtartalmak

Általában ajánlhatók, kivételt képez:

- A „Szerelmes földrajz” modul a tanuló korlátozott megismerési lehetőségeinek figyelembevételével vagy az általa olvasottak alapján feldolgozható.

Esélyegyenlőség, eszközök

- Hasonlóan biztosíthatók, mint az előző fejezeteknél.

A. DOUGLAS: GALAXIS ÚTIKALAUZ STOPPOSOKNAK

Képességfejlesztési fókuszok

- Ajánlhatók.

Ajánlott tevékenységek

- Alkalmazhatók.

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Elsajátíthatók.

Esélyegyenlőség

- Tanári segítség a túl bonyolult cselekménysor áttekintésére megfelelő fogalom- és szómagyarázatokkal
- A „találmányok” értelmezéséhez a pedagógus vagy a társak szóbeli leírása is segítség.

Eszközök

- Ugyanazok, mint előzőeknél.

3.3.2.3 Tizenegyedik évfolyam

BAUDLEAIRE: A ROMLÁS VIRÁGAI

Képességfejlesztési fókuszok

- Ajánlhatók.

Ajánlott tevékenységek

- Elvégezhető.

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Feldolgozhatók.

Esélyegyenlőség

- Szómagyarázatok, fogalomértelmezések
- Előzetes felkészülés lehetősége
- Differenciált feladatok az elemzések során, többletidő biztosítása
- Társak segítségadása szövegrészletek felolvasásával
- Szóbeli összefoglalás és beszámoló lehetősége
- Speciális feladatlapok készítése a tanuló számára

Eszközök

- Hangoskönyv, CD-felvételek, Braille-lexikon

AZ ALBATROSZ

Képességfejlesztési fókuszok

Általában ajánlhatók, kivételt képez:

- A képszerűség stílus eszközei döntően csak fogalmi szinten érthetők.

Ajánlott tevékenységek

- Elvégezhető.

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Elsajátíthatók.

Esélyegyenlőség, eszközök

- Hasonlóan biztosíthatók, mint az előző fejezetnél.

EGY DÖG

Képességfejlesztési fókuszok

Általában ajánlhatók, kivételt képez:

- A látvány, mint esztétikum

Ajánlott tevékenységek

Általában ajánlhatók, kivételt képez:

- Illusztráció készítése a vershez

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Elsajátíthatók.

Esélyegyenlőség

- A szép és a rút sajátos értelmezése a tanuló részéről

A MACSKA

Képességfejlesztési fókuszok

Általában ajánlhatók, kivételt képez:

- Képregény készítése

Ajánlott tevékenységek

Általában ajánlhatók, kivételt képez:

- Macska képregényekben, rajzfilmekben

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Elsajátíthatók.

Esélyegyenlőség, eszközök

- Hasonlóan biztosíthatók, mint az előző fejezeteknél.

3.3.2.4 Tizenkettedik évfolyam

MÁRQUEZ: SZÁZ ÉV MAGÁNY

Képességfejlesztési fókuszok

- Ajánlhatók.

Ajánlott tevékenységek

- Elvégezhető.

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Elsajátíthatók.

Esélyegyenlőség

- Szómagyarázatok, fogalomértelmezések
- Előzetes felkészülés lehetősége
- Differenciált feladatok az elemzések során, többletidő biztosítása
- Társak segítségadása szövegrészletek felolvasásával
- Szóbeli összefoglalás és beszámoló lehetősége
- Speciális feladatlapok készítése a tanuló számára

Eszközök

- Hangskönyv, CD-felvételek, Braille-lexikon

QUENEAU: STÍLUSGYAKORLATOK

Képességfejlesztési fókuszok

- Általában ajánlhatók.

Ajánlott tevékenységek

- Elvégezhető.

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Elsajátíthatók általában, a dramatizálás korlátozottan lehetséges.

Esélyegyenlőség, eszközök

- Hasonlóan biztosíthatók, mint az előző fejezeteknél.

SZÖVEGÉRTÉSI-SZÖVEGALKOTÁSI GYAKORLATOK

Képességfejlesztési fókuszok

- Általában ajánlhatók.

Ajánlott tevékenységek

- Elvégezhető általában.

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Elsajátíthatók.

Esélyegyenlőség

- A felolvasáshoz előzetes felkészülés és pontírasos szöveg kell.
- A szövegalkotásokhoz álljon a tanuló rendelkezésére pontírasú vagy hangkazettára felmondott szövegminta!

Eszközök

- Hangfelvételek, pontírasos szövegek

KERTÉSZ IMRE: JEGYZŐKÖNYV, ESTERHÁZY PÉTER: ÉLET ÉS IRODALOM

Képességfejlesztési fókuszok

- Ajánlhatók.

Ajánlott tevékenységek

- Elvégezhető.

Ismeretek, tananyagtartalmak

- Elolvasandók.

Esélyegyenlőség, eszközök

- Hasonlóan biztosíthatók, mint a korábbi fejezeteknél.

4. Tanulásszervezéssel kapcsolatos javaslatok

4.1 A súlyos látássérült tanuló helye az osztályteremben

A súlyos fokban látássérült gyermek számára a megfelelő hely kiválasztásához ismerni kell, hogy az esetleges látásmaradványa megfelelő kihasználásához milyen fényviszonyok a legalkalmasabbak. A vele való egyeztetés során megtudhatjuk, hogy a közvetlen, túl erős fény zavarja-e szembetegsége miatt vagy javítja-e maradék látását. Ez a szempont meghatározhatja az ablaktól való távolságát, az esetleges helyi megvilágítás alkalmazását (asztali lámpa).

Vak vagy aliglátó gyermekek számára fontos az elhangzottak jó hallhatósága. Mivel számukra az elhangzó tanári magyarázat a legfontosabb, nem szerencsés, ha a csoport közepén, vagy távol ül a tanártól. A nem megfelelő ültetés akkor is problémát okozhat, ha a gyermek hangfelvételt szeretne készíteni a magyarázatról, vagy ha segítségre van szüksége.

4.2 Az épületben, tanteremben való tájékozódás segítése

Az önálló tájékozódás, közlekedés igen nagy nehézséget jelent a vak vagy aliglátó gyermekeknek az iskola épületében.

Az ismeretlen vagy a szokásoshoz képest megváltozott helyszíneken, a tömegben való tájékozódás, közlekedés, a nyitott ajtó, ablak, szokatlan helyen levő berendezési tárgy balesetveszélyt jelenthet a gyermek számára. Segíthet a tanterem, a folyosó, az épület legfontosabb helyiségeinek bejárása, megismertetése és támpontok adása.

A tanteremben is támpontok segíthetik saját helye, eszközei megtalálását, az épület más részeiben pedig a haladási irány, a hangok, szagok is tájékoztatják. A tanuló számára fontosabb helyeket (a tanterme, padja, ebédlő) esetleg meg lehet jelölni.

Tagozatváltás után a gyermeknek gyakran kell alkalmazkodnia a szaktantermi rendszerhez, ami akár óránkénti tanteremváltást is jelenthet. Ebben az esetben a speciális taneszközök rendszeres és aktuális használata szervezési, szállítási problémákat okozhat. (Ezek hiányában viszont a tanulónak nehezített lesz a tananyag megértése, a munkában való részvétele). Megoldást kell találni, elkerülve az esetleges személyes konfliktusokat.

Az integráltan tanuló vak vagy aliglátó gyermekeknek a közlekedést és tájékozódást –rehabilitációs órák keretében – a Módszertani Központ mozgástrénere (rehabilitációs tanára) tanítja.

4.3 Tanulás-tanítás

A vak vagy aliglátó tanulók oktatása, nevelése során alkalmazkodnunk kell sajátos (halló-tapintó) információszerzési módjukhoz. A tanítási órákat lehetőleg úgy kell szervezni, hogy minden részébe bevonható legyen a vak tanuló is. A súlyos látássérültek számára az írás-olvasás eszközszerrendszere a Braille-írás, -olvasás, oktatásukhoz ezek és a helyesírási módosítások megtanítása nélkülözhetetlen.

Az egyes tantárgyak (matematika, fizika, kémia) külön pontírásos jeleit, az idegen nyelv pontírásos ábécéjét is meg kell tanulniuk.

Az egyéni feladatok megoldásának ellenőrzését, javítását megkönnyíti, ha a pedagógus megismeri a pontírást, és képes azt szemmel olvasni.

A Braille-olvasáshoz, -íráshoz több időre van szükség, ezért a szóbeli, írásbeli feladatok megoldásához is jóval több idő kell, és szükség van bizonyos módosításokra is (feladatlapok pontírásos változatban vagy hangfelvételtől). Információkeresés során a bekarikázás, aláhúzás nem alkalmazható. Mondatelemzéskor sem alkalmazhatók a különféle aláhúzások, azonban a mondatrészek, a szófajok rövidítését ismerni és alkalmazni kell.

A felső tagozaton a gépírás-szövegszerkesztés, a számítógép-kezelés ismeretében már használhatják a tanulók saját laptopjukat is az önálló iskolai vagy otthoni feladatok elvégzéséhez, jegyzeteléshez, a tanuláshoz. Szerencsés eset, ha az iskola tud beszélő egységgel, lapolvasóval ellátott számítógépet biztosítani a gyermek számára a tanteremben. Akkor írásbeli feladatait azon végezheti, könnyebb az önellenőrzés, és a tanári ellenőrzést, értékelést is segíti.

A vak vagy aliglátó tanulók számára a tanítási órán elhangzó magyarázatok, információk lejegyzése is fontos. A táblára írt, az írásvetítőn, képernyőn megjelenő vizuális információ nem jut el a vak, aliglátó tanulóhoz. Meg kell szervezni, hogy azt valaki felolvassa (tanár, diáktárs) vagy érthető, követhető tempóban lediktálja. Még jobb, ha pontírásos munkalapon megkapja a gyermek.

Az órai jegyzetelés pontírógéppel történik a leggyakrabban. A gép zaja zavaró lehet, ezért a gép alá gumi alátétet kell helyezni (ez tartozéka az írógépnek).

A tanuláshoz, az órai munkához tankönyv is szükséges. A vak vagy aliglátó tanulók pontírásos tankönyveket használnak az általános iskolában.

A Braille-tankönyvek nagyok, többkötetesek, gondoskodni kell megfelelő elhelyezésükről. (Hasonlóan a tantermekben használt pontírásos kézikönyvek, lexikonok elhelyezéséről is.)

A látó tankönyvek pontírássá történő átírása igen költséges, sok időt vesz igénybe. A felső tagozatosok ellátása hiányos. A számítógépre szkennelt tankönyvek pótolhatják a pontírássú tankönyveket, egyéb segédleteket.

Önálló feladatvégzéshez pontírássú feladatlapokat kaphat a tanuló, azonban azt nem tudja „kitölteni” írógéppel, mert szétnyomódnak a pontok. A hibák kijavítása pontírás során azonnal történik (hatpontoszással).

Amikor síkírású szöveget, feladatlapokat olvashatóvá akarunk tenni a vak tanulók számára is, akkor több lehetőségünk van:

- A síkírású szöveget pontírássú változatban készítjük el pontírógéppel vagy Braille-táblán.
- A szöveget számítógépes állományban tároljuk. Alapesetben be kell gépelni az anyagot, de ha rendelkezünk szkennerral és karakterfelismerő, ún. OCR-programmal (pl. Fine Reader, Recognita programcsalád), akkor a munka jóval könnyebbé és gyorsabbá válik. A szkennelt szöveget javítás után fel lehet olvasatni vagy speciális perifériával, Braille-kijelzővel, esetleg Braille-nyomtatóval pontírásban ki lehet nyomtatni.
- Hangosan felolvassuk kazettára vagy más adathordozóra (természetesen kisebb fontosságú vagy alkalmi anyagokat nem szükséges rögzíteni).

A tanórákon, otthoni felkészülés során eredményes lehet az auditív információhordozók használata (pl. feladatlapok kérdései, feladatai, órai vázlatok, tananyag, hangszemléltetések).

Mivel a pontírás olvasása több időt igényel, az otthoni tanulást megkönnyítheti pl. egy nehezen olvasó tanuló számára a magnókazettára rámondott tananyag. Akkor is segítség lehet, ha hosszabb lekéket tartalmazó tantárgyakat kell önállóan elsajátítani a kazettára mondott tananyag segítségével.

A felső tagozaton, középiskolában – a tanár előzetes engedélyével – diktafont is használnak a tanulók a magyarázat rögzítésére. Otthon ebből készítenek írásos jegyzetet. Sokat segít a megértésben, ha a tanár esetenként jelzi, hogy lényeges információ következik. A diktafon alkalmas arra is, hogy valaki a házi feladatot lediktálja, vagy az óra végén az idegen nyelv új szavait a leírási mód szerint rámondja.

4.4 Az eszközök rendje

A taneszközöket, a tárgyakat csak úgy lehet használni, mozgatni, megtalálni, ha azok rendje kialakul és fenntartható. A rendszeret megelőzi a keresgélést, a tévedést, kellemetlen helyzetek kialakulását. Lehetőség szerint legyen kijelölve minden eszköz, tárgy helye, helyzete, legyenek támpontok, amelyek alapján a vak tanuló eligazodhat. Tudatosítsuk az eszközök, tárgyak helyét!

4.5 A pozitív diszkrimináció egyéb lehetőségei a tanulók számára

A pedagógus a helyi tantervben meghatározottak szerint a tananyagot módosíthatja. Bizonyos tananyagrészeket kihagyhat, figyelembe veheti, hogy melyek azok a tantárgyak, tananyagrészek, amelyek teljesítése a vak gyermektől nem várható el, továbbá sajátos értékelési módokat alkalmazhat. A tananyagban való haladás alkalmazkodhat a gyermek eltérő lehetőségeihez, s ez a pedagógus felelőssége.

A súlyos fokban látássérült tanulók a sikeres továbbhaladás érdekében fogyatékoságuk miatt élhetnek felmentéssel, mentesítéssel. Azonban ezek helyett a segítségükre más *jogszabályi lehetőségek* is adóttak.

- Így pl. álljanak rendelkezésükre a felkészülésükhöz elengedhetetlenül szükséges tankönyvek, szótárak pontírásos változatban is! Biztosítani kell hangoskönyvek vagy digitális információhordozók használatát.
- Írásbeli beszámoltatásnál vagy vizsgákon (javító-, különbözeti, osztályozó, felvételi, alapműveltségi vagy érettségi vizsgákon), országos értékelések alkalmával legyen meg számukra a feladatlapok pontírásos vagy digitális változata!
- A feladatmegoldásokhoz, az írásbeli beszámoltatások alkalmával vagy vizsgáikon is több időt kapjanak, és használhassák speciális segédeszközeiket!
- Arra is van mód, hogy írásbeli beszámolás helyett szóban feleljenek (vagy fordítva).
- Középiskolában lehetőség van egyes vizsgatárgyak helyett egy másik megválasztására is.

Az iskolai nevelési, oktatási többletfeladatok szervezéséhez *igénybe vehető kedvezmények*

- A súlyos látássérült tanuló nevelését, oktatását vállaló közoktatási intézmény igénybe veheti a gyógypedagógiai módszertani központ segítségét, szakszolgáltatásait.
- A vak vagy aliglátó tanuló részére egészségügyi, pedagógiai célú rehabilitációs és rehabilitációs fejlesztést kell biztosítani a nevelés-oktatás keretén belül.
- A vak gyermeket fogadó többségi iskola tiflopedagógus végzettségű (mai nevén: látássérültek pedagógiája szakos) gyógypedagógust foglalkoztathat rehabilitációs feladatok ellátására.
- A helyi tanterv egy tanítási évnél hosszabb időt is megjelölhet a követelmények teljesítéséhez. (A Vakok iskolájában az első évfolyam tananyagának elsajátítására két tanév áll rendelkezésre.)
- Ahol a súlyos fokban látássérült gyermekek létszáma indokolja, a befogadó iskolában pedagógiai asszisztens alkalmazható.

- A vak vagy aliglátó tanuló a tanulócsoport létszámánál három főnek számítható, így – mivel alacsonyabb létszámú osztályban nevelhetik-oktathatják – több odafigyelésben részesülhet.
- A fogadó iskola a költségvetésből megemelt összegű normatív hozzájárulást kap, ebből fedezheti a súlyos látássérült tanuló speciális nevelési szükségleteit.

5. Módszerek, javaslatok

A súlyos fokú látássérülés sajátos eljárások, módszerek megválasztását, alkalmazását igényli az oktatás, nevelés során.

A vak gyermek ismeretelsajátításában a verbális kommunikációnak elsődleges szerepe van. Törekedni kell arra, hogy a jellegzetesen bő szókincs mögött tényleges tartalom legyen. A fogalmi általánosításokat, az árnyaltabb kommunikációt sokoldalú megközelítéssel, érzékeltetéssel lehet kialakítani a gyermeknél.

A szókincsbővítésre, a pontatlan, tartalmilag helytelen fogalmak tisztázására, szómagyarázatra több időt kell szánni.

Tekintetbe kell venni, hogy a vakság, aliglátás miatt a tanulók egyéni képességeiket figyelembe vevő segítséget, egyéni útmutatást, több magyarázatot igényelnek az eszközhasználatban, az ismeretszerzésben, az önkiszolgálásban, a közlekedésben-tájékozódásban. Különös hangsúlyt kap ezért a minél önállóbb feladatvégzés és tanulás, az önálló tevékenységre, önállóságra nevelésük. Ennek érdekében élni kell a rehabilitációs órák lehetőségeivel is.

A vakságból, az aliglátásból eredő hiányosságait a gyermekek jól kompenzálják figyelmi koncentrációval, jó emlékezetükkel, ezért a pedagógus is támaszkodhat ezekre a képességekre. Természetesen figyelmet kell fordítani e képességek folyamatos fejlesztésére a tanórákon (pl. memoriterek, egyszer hallottak megjegyzése).

5.1 Olvasási mód, írás, információkeresés, másolás, diktálás

A pontírás olvasása során a vak gyermek ujjbegyével egyszerre csak egy betűt tud észlelni, tehát betűről-betűre haladva olvas. Nincs szólátása, nem tudja a szöveg egészét gyorsan áttekinteni. Ezért, és mert az iskolai feladatok nagyrészt a látásra épülnek – ami miatt a vak vagy aliglátó tanuló hátrányban van –, több időre van szüksége az olvasáshoz, a szövegekkel kapcsolatos és egyéb feladatok elvégzéséhez.

A betűolvasás miatt az olvasás során az írásjeleknek megfelelő tagolás, hanglejtés is nehezebb. Ezért a bemutató olvasás előtt a tanuló kapjon lehetőséget a szöveg átolvasására!

Az olvasási tempó gyorsításához már az olvasástanítás kezdetén fontos a helyes olvasási technika kialakítása, a helyes kéztartás, a megfelelő testtartás.

A jól olvasó olvasását nehezítheti a figyelem kifáradása és az esetleges kézizzadás. Ilyen esetben legyen lehetősége kéztörlésre olvasás közben!

Az írás során is ügyelni kell a megfelelő testtartásra, ujjrendre, a billentyűk megfelelő lenyomására, a sorváltásra. Az írásbeli feladatoknál a pontírás szabályainak, a helyesírás szabályainak a betartását, a pontírásnak megfelelő szövegelrendezést, a rendezett íráskép kialakítását meg kell követelni. (Szövegszerkesztő használatkor a síkírásos szabályokat is tudatosítani kell.)

Hosszabb időt vesz igénybe a másolás vagy a szövegből történő információk kikeresése, lejegyzése.

A tanulónak a másolandó (az információt tartalmazó) szövegrészt el kell olvasnia, meg kell jegyeznie, fel kell emelnie a kezét, és meg kell találnia gép billentyűit, majd le kell írnia pontosan a megjegyzeteket. Ezután ismét fel kell emelnie a kezét, a könyv megfelelő sorára vissza kell találnia, stb. Ha eltévesztette a szöveget, akkor az is idővesztés. Ezért inkább kevesebb szöveg másolása várható el, és megfelelő időt kell biztosítani hozzá.

A szövegből történő adat kikeresése is lassabb, így az után a válasz lejegyzése helyett a szóbeli válaszadás is elfogadható.

A számítógép használatakor a képernyőn megjelenő szöveg olvasása (hallgatása!) is sok időt, nagy figyelmet, türelmet és gyakorlást kíván.

Diktáláskor a beszédtempó igazodjon a tanuló írássebességéhez. Figyelembe kell venni, hogy írás közben a gép zaja elnyomhatja az elhangzó szöveget, ezért jól érthetően, tagoltan, kellő hangerővel történjen a diktálás.

Megjegyzendő, hogy írott publicisztikai szövegekkel csak pontírásos formában találkozhat a vak vagy aliglátó tanuló, illetve hallhat riportot, interjút, jegyzetet, reklámot, hírt stb. rádióból, tévéből. Azonban síkírású újságokat, napilapokat nem tud megismerni. Azok tördelése, sajátos szerkesztettsége, a kiemelések, az eltérő betűtípusok, a reklámok, képek, ábrák beillesztése nehezen értelmezhető a számára, de beszélgethetünk róla. Az aliglátó tanulónak látásmaradványa függvényében bemutatathatunk sajtótermékeket.

A súlyos látássérült tanulók is „néznek” tévéfilmeket, elmennek moziba, színházba. A látás hiányában nem érzékelhető jelenetek, történések megfelelő magyarázata segíti a megértést.

5.2 A szemléltetés sajátosságai

A súlyos mértékben látássérült tanuló számára a beszéd útján történő szemléltetés a leggyakoribb. Azonban minden lehetőséget meg kell teremteni az épen maradt érzékszerveivel történő információszerzéshez, tapasztalatszerzéshez (hallás, tapintás, szaglás, ízlelés) is. Törekedni kell arra, hogy az aliglátó tanuló maradék látását is felhasználja a szemléltetések, kísérletek során. A vak tanulónak pedig minden lépésre kiterjedő útmutatással, egyéni segítségadással nyújthatunk információkat. Amit nem láthat, nem érzékelhet közvetlenül, azt érthető, lényegre törő szóbeli leírással, elbeszéléssel helyettesíteni kell.

Szoktassuk rá a gyermeket, hogy a közös munkavégzés megkönnyítése érdekében tanár szóbeli utasításait pontosan kövesse, így az egyéni segítség kevesebb időt igényel, a feladat megmutatása, a megoldás sikeresebb lesz. A szemléltetőeszközök balesetmentes használata több tapasztalatszerzéssel, gyakorlattal biztosítható.

A földrajz, a fizika, a kémia és a biológia tárgyak tanítása során figyelembe kell venni, hogy a súlyos fokban látássérült tanulónak szűkös lehetőségei vannak a természetben előforduló jelenségek, összefüggések megtapasztalására. (Ez a szövegértés-szövegalkotás képességének fejlesztésekor is fontos szempont.) Nélkülözhetetlen, hogy az épen maradt érzékszerveket is bevonva, megfelelő közvetlen tapasztalatszerzést, szemléltetést biztosítva értessük meg a különféle fogalmakat, jelenségeket. Lehetőség szerint valóságos tárgyakat, élőlényeket, eszközöket mutassunk be. Fizika, kémia tantárgyak esetében modellek, tapintható domború ábrák segítségével szemléltethetők jelenségek. Földrajzi fogalmak elsajátításához, a térképeken való eligazodáshoz domború térképek, homokasztal, terepasztal, ásványok, kőzetek alkalmazhatók.

A kísérletek szemléltetése, az ezekben való tanulói részvétel korlátozott. Biztosítsunk lehetőséget a kísérletben használt eszközök megtapintására az óra előtt! Szóval magyarázzuk, írjuk le a kísérlet menetét, a tapasztalt jelenségeket! Az általa is érzékelhető változásokat (hang, hő, illat) figyeltessük meg!

5.3 A pedagógustól elvárható magatartás

A sikeres együttnevelés érdekében a befogadó iskolának fel kell készülnie a vak gyermek fogadására, és a leendő osztálytársakat valamint a szülőket is tájékoztatni kell.

Az integráció sikerességét a fogadó iskola pedagógusainak empatikus hozzáállása, elfogadó magatartása, türelme, innovatív készsége, gyermekszeretete és az esetenként vállalt többletmunkája biztosíthatja.

Az alapvető metakommunikáció elsajátítását segíteni kell (fejtartás, testtartás, a beszélő felé fordulás, távolságtartás, gesztus, mimika stb.) következetes nevelői ráhatással, különböző helyzetekben, sok gyakorlattal.

A gyermek számára a kapcsolatfelvételt, a kapcsolattartást, a kommunikálást a látási kontroll hiánya, csekély volta megnehezíti. Az ebből fakadó nehézségek megoldhatók. Ha pl. a vak gyermek bizonytalan, akkor meg kell szólítani őt, esetleg a válla is megérinthető, majd bemutatkozás után megkérdezzük, miben segíthetünk. A gyermek számára jelezni kell, ha a helyiségbe valaki bejön és azt is, ha kimegyünk, vagy ha egyedül marad. Szavakkal, hangsúlyokkal tudjuk kifejezni az elégedettséget, az érzelmeket.

A pedagógus részéről – a jobb mozgásállapot kialakulásához, a járási, testtartási hibák, túlmozgások megszüntetéséhez – nagy türelemre, állandó és következetes korrigálásra van szükség.

Figyelje a pedagógus a gyermek általános testi higiéniájának állapotát, és – szükség esetén – a szem higiéniájának a betartására is figyelmeztesse a tanulót! (Rendszeres orvosi ellenőrzés is szükséges!)

A balesetek elkerülésére is figyelmet kell fordítani. A tanuló számára fontos az aktuális helyszín pontos ismerete, illetve a megszokott dolgok megváltozásáról az azonnali információ.

Ahhoz, hogy a pedagógus a gyermek tanulását megfelelően irányítani, ellenőrizni tudja, ismernie kell a tanuló speciális szükségleteit (pl. a Braille-írást, annak olvasását, a matematikai jelrendszert, az abakusz használatát, a tanuláshoz szükséges speciális eszközrendszert, általános állapotát) és tanulási szokásait.

Az önállóság iránti igényt, az önálló életvitelhez szükséges ismereteket, szokásokat folyamatosan kell kiépíteni a gyermekben, együttműködve a szülőkkel.

Fontos pedagógusi feladat a – vakos feladatmegoldásokhoz és életvezetéshez nélkülözhetetlen – rend szeretetének, megtartásának kialakítása is.

A beilleszkedés nehézségeinek enyhítésében fontos feladat hárul az osztályfőnökre. Ő az, aki a korábbi közoktatási intézmény pedagógiai véleményét, illetve a szakértői bizottság véleményét megismerve előzetes információkkal rendelkezhet a gyermekről, adottságairól, képességeiről, lehetőségeiről, szükségleteiről. Információi alapján felvilágosítást adhat az osztályban tanító kollégái részére is a vak vagy aliglátó gyermekről. Az osztályban tanító pedagógusok között az osztályfőnök személye az állandó kapocs a vak, aliglátó tanuló számára, ezért fontos, hogy őszinte, személyes kapcsolatot alakítson ki a gyermekkel.

A pedagógusok és a szülők kapcsolattartása, jó együttműködése is segíti a közös munkát. A szülőkkel történő beszélgetések során megismerhető a család nevelési módja – pl. a szülők részéről tapasztalható túlzott követelménytámasztás vagy az indokolatlan óvás, féltés, a gyermek önállósági törekvéseinek figyelmen kívül hagyása, amelyek megnehezíthetik a vak gyermek beilleszkedését. A pedagógus tájékozódhat a szülők elvárásairól, terveiről, a család nehézségeiről és együttműködési készségéről is. A találkozások, a megbeszélések hozzájárulhatnak annak megértéséhez, hogy a gyermek minél nagyobb önállósága, reális énképének kialakítása segítheti csak a sikeres beilleszkedést.

Az esetlegesen felmerülő problémák megoldásához az utazótanárok segítsége is igénybe vehető.

Az iskolának, tanároknak is segítséget jelent, ha mielőbb találkoznak a módszertani intézmény utazótanárával, aki tanácsot ad a segítségnyújtás lehetőségeiről, az óravezetés, a szemléltetés, az értékelés sajátos módszereiről, a speciális eszközök használatáról, beszerzésük lehetőségeiről. A módszer-

tani intézmény óralátogatási, konzultációs lehetőségekkel és tanfolyami képzésekkel várja a fogadó iskola pedagógusait, tehát az együttműködés a gyermek sikeres befogadása szempontjából nélkülözhetetlen.

5.4 A látó gyerektársaktól elvárható magatartás

Az iskola a gyermekek számára nemcsak a tanulás, hanem a társas kapcsolatok kialakításának színtere is, mivel itt találhat barátokra.

Az osztályközösség hozzáállása megkönnyítheti, de hátráltathatja is a látássérült gyermek beilleszkedését. Az érintett korcsoport tagjai minél fiatalabbak, annál természetesebben fogadják el a máságot, a tőlük valamiben különböző gyermeket. A pedagógusoknak időben és kellő információt adva kell a társakat tájékoztatni az adott fogyatékoságról.

A súlyos fokban látássérült gyermek gyakran szorulhat látó társai segítségére. A társak segítőkészsége sok nehézséget megoldhat, de vigyázni kell arra, hogy ez ne legyen teher se a segítőknek, se a vak gyermeknek. Mindenki számára természetesebb, ha önkéntes a segítség, illetve ha a vak gyermekkel közösen állapodnak meg a megsegítés alkalmankénti módjáról, mértékéről. Vegyék természetesnek a gyermekek, a kísérők, hogy a vak tanuló beléjük karol, ha valahová elvezetik!

A speciális eszközök általában felkeltik az osztálytársak érdeklődését. Az ezekkel való megismerkedés, a csoportos feladatmegoldások (bevonva a vak tanulót is), a közös szabadidős programok tovább erősíthetik az elfogadást.

A sikeres beilleszkedés érdekében mindnyájuknak törekednie kell arra, hogy a vak vagy aliglátó gyermek minél hamarabb bekapcsolódhasson az osztály, az iskola életébe.

Azzal, hogy a vak tanuló is részt vehet a közösség terveinek kialakításában, a közös feladatok végrehajtásában, a közös programokban, tapasztalatot szerezhet a társakkal való együttműködéshez, átérzheti, hogy munkájára szükség van. Csoporttársai pedig megismerhetik a látássérülésből adódó hátrányait, de észrevehetik jó képességeit, eredményeit és értékeit is. A közben szerzett tapasztalatok, a közösen átélt élmények segíthetik a kapcsolatépítést, barátságok kialakulását, miközben személyiségük is gazdagodik.

Rövid idő múlva pedig – optimális esetben – természetessé válik majd a sajátos nevelési igényű gyermekekkel való együttélés.

6. Speciális eszközök

A vak vagy aliglátó gyermekek integrált neveléséhez megfelelő feltételekkel kell rendelkeznie a befogadó iskolának. A súlyos fokban látássérült gyermekek az ismeretszerzéshez, a tájékozódáshoz, a közlekedéshez speciális eszközöket használnak. Az eszközök használatát, ha új eszközként kezdi a gyermek használni, meg kell tanítani. Az eszközök a módszertani központon keresztül beszerezhetők, kölcsönözhetők. A központ munkatársai segítik az eszközhasználat megtanulását.

6.1 Az eszközökről általában

Az iskolában leggyakrabban pontírógéppel írnak a vak vagy aliglátó tanulók. A pontírásához használt papírnak elég vastagnak kell lennie ahhoz, hogy a domború pontok többszöri tapintással történő átolvasás után se halványodjanak jelentősen.

Az írás pontírógéppel történő elsajátítása mellett szükség lehet egy hagyományos eszköz, az ún. Braille-tábla és a pontozó használatára is.

Az írás-olvasás korszerű segédeszköze a számítógép, amely a vak tanulók számára is hozzáférhető. A monitoron a tanuló által beütött betűk, szavak, szövegek megjeleníthetők beszédszintetizátor vagy Braille-kijelző segítségével.

A számítógépen történő írás elsajátítása érdekében alapvető feladat a „tízujjas vakírás” alapján a klaviatúra megtanítása és a legfontosabb szövegszerkesztési eljárások megismertetése

6.2 Az írás-olvasást előkészítő eszközök

6.2.1 Nagy hatrekeszes doboz

Az írás-olvasás előkészítésének speciális, alapozó eszköze. Általában fából készül, felépítése megfelel a hatpontrendszernek, kiegészítve egy – a tárgyak elhelyezésére szolgáló – tárgyrekesszel.

A doboz megismerése és helyes elhelyezése után a rekeszek helyzeti elnevezésének a begyakorlása a feladat (pl. bal felső, ~ középső, ~ alsó; jobb felső stb.). Ezt a tárgyrekesszen összegyűjtött, különböző, de már ismert tárgyakkal tehetjük meg, miközben fejlesztjük a gyermek tapintását, figyelmét, emlékezetét is.

A következő fokozatot a rekeszek számozás szerinti elnevezése jelenti (pl. bal felső = 1; bal középső = 2; stb.). Kezdetben csak 1-1 rekeszbe kell tenni a megnevezett tárgyat (vagy onnan kivenni), majd egyszerre több utasítás is adható (pl. a gesztenyét a bal felsőbe, a diót a jobb középsőbe). A rekeszek egymáshoz való helyzeti viszonyait is gyakorolni kell (pl. mi van a kettős rekesz alatt, mellett stb.), illetve be kell tartani a fokozatosság elvét.

6.2.2 Kis hatrekeszes doboz

Speciális eszköz az írás-olvasás előkészítéséhez. Felépítése és használata megegyezik a nagy hatrekeszes dobozéval (lásd.: fent). Különbség csak az eszköz méretében és a hozzá használatos tárgyak nagyságában van (pl. gesztenye helyett mogyoró, dió helyett bab vagy gyöngyök, stb.).

Mint alapozó eszköz, ne előzze meg a nagy hatrekeszes dobozt! A ráfordított idő mennyiségét meghatározza a gyermek értelmi képessége, kézügyessége, formafelismerése, finommotorikájának fejlettsége.

6.2.3 Gombás tábla

Az írás, olvasás előkészítésének speciális alapozó eszköze. Felépítése megfelel a hatpontrendszernek, kiegészítve a „gombák” tárolására szolgáló kis rekesszel, amelynek fedele lecsukható. A 6 lyukba

kis lábbal beszúrható gombafejek tapintható felülete már domború, tehát a domborított felszín gyakorlását teszi lehetővé. Egy gombafej mérete kb. a gyermek ujjbegyével megegyező nagyságú.

A bal és a jobb oszlopban, egymás alatt elhelyezkedő 3–3 lyukba helyzeti és számozás szerinti elnevezésekkel gyakorolja a tanuló a kombinációkat. Az önálló kirakással és a tanár által elhelyezett gombok leolvasásával rögzülnek a pontvariációk képei, miközben finomodik a gyermek tapintása, az ujjbegyek érzékenysége.

6.2.4 Szögestábla

Az írást, olvasást előkészítő speciális, alapozó eszköz. Felépítése megegyezik a gombás táblával, de annál kisebb méretű, mivel a hasábjai és a rajta található lyukak lényegesen kisebbek, mint a gombáson találhatóak. A szögfejek mérete megközelíti már a Braille-pont átmérőjét.

A hat kis átmérőjű lyukba vékonyabb szárú, kisebb tapintófelülettel rendelkező szögeket kell szúrni. Ezek tapintható összfelülete átmenet a gombás táblán kirakható, illetve a pontírógép által írt 6 pont felülete között. Ezzel az eszközzel is már a domborított felszín tapintását gyakoroltatjuk olyan rendszerben, amely megközelíti a Braille-pontrendszert elhelyezkedésében és tapintásában. (Fokozatosság!)

A pontvariációk kirakásának és leolvasásának gyakorlása megegyezik a gombás táblánál írtakkal. A helyes és biztos alkalmazás után elkezdődhet a kombinációkhoz tartozó betűk hozzárendelése, vagyis a betűtanítás. A pontszámok leolvasása után azonnal hangoztatjuk az adott betűt (pl. egyes, kettes: „b”; egyes, négyes: „c”; stb.).

6.2.5 Kombinált tábla

A gombás és szöges táblával való megismerkedés után kiváló gyakorlóeszköz. A gombás és a szögestábla méretében is hozzáférhető. A tábla egy sorban több Braille-ablakkal, kihúzható tárgyrekeszszel rendelkező eszköz, amelyre akár rövid szavakat is kirakhatnak a tanulók. Segítő eszköz lehet a pontírógép billentyűzetének értelmezéséhez is.

6.3 Pontíróeszközök

6.3.1 Pontírógép

Speciális íróeszköz látássérültek számára. A gépbe legfeljebb A/4-es méretű lap fűzhető, amely – lehetőleg – az írólap minőségűnél vastagabb papír legyen, hogy a pontok többszöri, tapintással történő átolvasás után se halványodjanak jelentősen. A papírlap hátoldala felől az írófej bökö tüskéi (alulról felfelé domborít) lehetővé teszik, hogy a papírlap domborított oldalán a leírt betű pozitív képe jelenjék meg. Az írógépen hat pontbillentyű és egy szóközbillentyű található. Egy betű leírásához annyi billentyűt kell egyszerre lenyomni, ahány pontból áll a leírni kívánt betű.

Alkalmazása:

Ha írásbeli feladatot pontírógéppel ír a vak vagy aliglátó tanuló, a megfelelő vastagságú papírt arányosan, a henger közepére kell befűznie, gyűrődésmentesen, és a margókat a papír két széléhez be kell állítania. A sorváltást – főleg kezdetben – ajánlatos két kézzel elvégeznie (sorváltás, papír ellenőrzése). Követelmény a helyes ujjrend betartása, így nem lesznek „passzív” ujjak, és nem lassul az írás üteme. Fontos a kellő nyomatékú, lendületes írás, amelynek eredményeként jól tapintható, egyenletes pontmagasságú, formailag rendezett írásmű születhet.

6.3.2 Írólap

A pontíráshoz speciális minőségű és vastagságú lap szükséges. A rajzlapként ismert papírlap alkalmas a pontíráshoz. A lényeg az, hogy olyan minőségű és vastagságú legyen, amelyen a domború pontok a többszöri, tapintással történő átolvasás után se halványodjanak jelentősen.

Az A/4-es papírlap egy sorába általában 28–32 pontírásos jel fér. Az egy oldalára írható sorok száma összesen 32 lehet.

6.3.3 Pontírotábla vagy Braille-tábla

Speciális, hagyományos íróeszköz a súlyos fokban látássérültek számára. Régebben fémből, ma inkább műanyagból készített kettős lapú, nyitható sablon, amely a Braille-ablaknak megfelelő hatpontos egységekre van osztva. A pontok helyén kis mélyedések vannak. Erre a táblára kerül a papír, arra pedig egy olyan fedél, amely a hatpontos egységeket pontosan lefedő ablakokra van bontva. Ezek az ablakok vezetik a pontozót, amellyel a pontok bármelyikét be lehet tájolni és belenyomni a megfelelő mélyedésbe. A betűk tükörképét alkotó pontokat jobbról balra haladó irányba egyenként domborítjuk ki a pontozó segítségével. Az olvasáshoz az írólapot kivétel után meg kell fordítani, így annak túoldalán balról jobbra olvashatóak (tapinthatóak) a domború betűk.

6.3.4 Pontozó

Kisméretű, árra emlékeztető eszköz, amelynek hegye legömbölyített, hogy kellemes tapintású pontokat lehessen vele szűrni, illetve ne szakítsa át a papírt.

6.4 Speciális taneszközök

6.4.1 Pontírású tankönyv

A látók számára készített tankönyvek pontírású változata a pontírású tankönyv (adaptált taneszköz).

A legismertebb és legfontosabb, speciális nyomtatóval sokszorosított taneszköz, amely elsősorban a diákok tanulási tevékenységét hivatott segíteni. Tartalmát tekintve megegyezik a többségi iskolák könyveivel – kivéve az ábrákat, grafikonokat, táblázatokat, képeket, egyéb, csak vizuálisan értelmezhető jelzéseket. A pontírás helyigényessége miatt a pontírású tankönyvek több kötetben (gyakran 8–10 kötet is lehet) tartalmazzák a kérdéses tankönyv anyagát. Az első osztályfokon használt pontírású tankönyvek egy vagy két oldalas, úgynevezett „ritkasoros” tankönyvek, amelyekben egy oldalon csak 14–16 Braille-sor található. A 2. osztálytól kezdve már az ún. „sűrűsoros”, oldalanként 27–28 Braille-sort tartalmazó tankönyvek kerülnek használatba. Egy sorba 28–32 pontírásos karakter fér.

Igény szerint munkafüzetek is átírásra kerülhetnek.

(Tanulói segédeszközök átírását vagy kész pontírású eszközöket a vakok módszertani intézménye segítségével lehet igényelni.)

A gimnáziumok, szakközépiskolák tankönyvei hangzó formában (hangkazettán) állnak a vak vagy aliglátó tanulók rendelkezésére. Számukra nem készülnek pontírásos tankönyvek, de a szövetség könyvtárának pontírású lexikonjait, kézikönyveit, ismeretterjesztő műveit, szótárait kikölcsönözhetik. A hangos tankönyvek iránti igényt előre kell jelezni, és a Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetségén keresztül lehet hozzájutni.)

6.4.2 Számítógép (laptop, notebook)

A lapolvasóval, képernyőolvasó programmal, fejhallgatóval, esetleg Braille-kijelzővel/-sorról ellátott számítógép alkalmas jegyzetelésre, házi feladatok, órai feladatok, önálló munkák elvégzéséhez.

6.5 Egyebek

Helyi megvilágítás, magnetofon, diktafon, hangkazetták, CD-felvételek, írható CD-k, hangos tankönyvek, beszélő számológép, abakusz számológép, domború ábrák, domború térképek, Braille-függvénytáblázat, Braille-lexikonok, -szótárak, ismeretterjesztő művek és sok valódi eszköz, tárgy.

7. Az iskolai mérés, értékelés sajátosságai

A teljesítmény, a magatartás, a szorgalom értékelése mindennapi velejárója az iskolai munkának. A megállapított félévi és év végi érdemjegyek (vagy értékelések) a legfontosabbak, hiszen a diák jövőjéről hozhatnak döntést.

A súlyos fokban látássérült tanulók számonkérése, teljesítményük mérése, értékelése differenciáltan viszonyuljon képességeikhez, fejlődésük üteméhez és lehetőségeikhez, és elsősorban önbizalom-erősítő, irányító legyen!

A mérések, értékelések során érvényesüljön a méltányosság. Tehát a közel azonos eredmények elérése, a követelmények teljesítése érdekében igazodni kell az eltérő tanulási, ismeretszerzési módhoz. Természetesen mindig a helyi tantervi követelmények, a helyi gyakorlat értelemszerű korrekciója alapján, az előzőek figyelembevételével történhet az értékelés szempontjainak és módjainak meghatározása.

A pedagógus – a pedagógiai programmal összhangban – egyedi értékelési, mérési módszereket alkalmazhat.

Fontos, hogy a vak vagy aliglátó tanuló is tudja, hogy melyek a beszámoltatás, a számonkérés formái és követelményei. Ismerje a tanulás, a magatartás, a szorgalom értékelésének szempontjait, módjait, alkalmait, és legyen tisztában azzal, hogy mit várnak el tőle, és milyen követelményeket kell teljesítenie.

Mint mindenkinek, a látássérült tanuló számára is igen fontos, hogy reálisan értékeljék munkáját és a tanulási folyamathoz való hozzáállását, a társakkal és a tanárral való együttműködését, nyitottságát.

Fontos tudni, hogy a vak gyermek általában tisztában van megszerzett tudásával, elért eredményeivel éppúgy, mint gyengeségeivel, hibáival, és nagyon érzékeny is arra, hogy tudását, szorgalmát reálisan értékeljék, az el nem végzett munkáért pedig ugyanúgy elmarasztalják őt is, mint látó társait. Ezzel növeljük a tanuló önbecsülését és önismeretét.

Az 1.–6. évfolyamokon a félévi és év végi osztályozás helyett más, sajátos értékelési, minősítési módokat, jelöléseket is előírhat a pedagógiai program a súlyos látássérült gyermekek esetében. Élni lehet a szöveges, a százalékból kifejezett stb. minősítéssel is.

Ha a követelmények teljesítésére a helyi tanterv egy évnél hosszabb időt jelöl meg, a félévi minősítést a megnövelt idő felénél, az év végét pedig a teljes tanítási idő végénél kell megállapítani.

Értékelés, minősítés felmentés, mentesítés esetén

Amennyiben a súlyos látássérült tanuló eredményes előrehaladása érdekében felmentéssel vagy mentesítéssel él, a következők érvényesek:

- Ha a vak gyermek számára a szakértői vélemény alapján egyéni továbbhaladást engedélyeztek, illetve ha mentesítették az értékelés, minősítés alól, akkor meg kell határozni számára, hogy milyen követelményeket kell teljesítenie, és mikorra kell utolérnie társait.
- Amennyiben a vak tanulót kérelmére mentesítették egyes tantárgyak, tananyagrészek tanulása vagy minősítése, értékelése alól, akkor nem kell értékelnünk őt. (Ugyanez kiterjedhet az alapműveltségi és az érettségi vizsgára is a helyi vizsgaszabályzatban meghatározott módon.)
- Ha a súlyos látássérült tanulót kérelmére mentesítették a készségi tárgyak tanulása alól, akkor tudásáról nem kell számot adnia.
- Ha a vak tanulót kérelmére felmentették valamely tárgyból a kötelező tanórai részvétel alól, osztályozóvizsgát kell tennie belőle.

- Ha a szülő kérésére, a szakértői vélemény alapján a gyermek magántanuló, akkor felmentést kap a tanórák látogatása alól (tudásáról osztályozóvizsgán kell számot adnia abban az iskolában, amely befogadta; a magatartását, a szorgalmát nem kell értékelni).
- A magántanuló vak gyermek is felmenthető egyes tantárgyak, tananyagrészek tanulása alól, továbbá mentesülhet a készségtárgyak tanulása alól is, illetve mentesülhet egyes tantárgyak értékelése, minősítése alól is a jogszabályban előírt módon.

8. Felhasznált szakirodalom

- Dr. Batiz Gézáné: Gondolatok a vak gyermek kémiaoktatásához. In: Dércziné Somogyi Veronika–Kuminka Györgyné (szerk.): *Vak gyermek az iskolában*. Vakok Általános és Speciális Szakiskolája és Diákotthona. Budapest, 2001.
- Földiné Angyalossy Zsuzsa: *A vak vagy fényérzékeny gyermek integrált nevelése-oktatása* (Szerk.: dr. Csányi Yvonne) Budapest, 2001, 70–101. old.
- Jogszabályok (Oktatási törvény, Irányelvek) Oktatási Minisztérium
- Kovács Ágnes–Weisz Ildikó: Módszertani segédanyag és játékgyűjtemény a testnevelés tanításához az integráltan tanuló vak gyermekek számára. In: Dércziné Somogyi Veronika–Kuminka Györgyné (szerk.): *Vak gyermek az iskolában*. Vakok Általános és Speciális Szakiskolája és Diákotthona. Budapest, 2001.
- Kovács Csongor (szerk.): *A Vakok Általános Iskolája Nevelési és Oktatási terve II*. OPI. Budapest, 1978.
- Kovács Krisztina: Látássérült gyermekek az óvodában és az iskolában. In: dr. Illyés Sándor (szerk.): *Gyógypedagógiai alapismeretek*. ELTE BGGYFK. Budapest, 2000.
- Dr. Lakatosné Nagy Brigitta: A földrajztanítás sajátosságai. In: Dércziné Somogyi Veronika–Kuminka Györgyné (szerk.): *Vak gyermek az iskolában*. Vakok Általános és Speciális Szakiskolája és Diákotthona. Budapest, 2001.
- Lőcsei Judit: A látássérültek matematikai oktatásának sajátosságairól, eltéréseiről. In: Dércziné Somogyi Veronika–Kuminka Györgyné (szerk.): *Vak gyermek az iskolában*. Vakok Általános és Speciális Szakiskolája és Diákotthona. Budapest, 2001.
- Méhes József: *Tiflopedagógia*. Tankönyvkiadó. Budapest, 1985.
- Papp László Tivadar: A látás károsodása. In: dr. Illyés Sándor (szerk.) *Gyógypedagógiai alapismeretek*. ELTE BGGYFK. Budapest, 2000.
- Pázmándiné Erőss Andrea: Az ismeretnyújtás-ismeretszerzés sajátosságai a vak gyermek fizikaoktatásában. In: Dércziné Somogyi Veronika–Kuminka Györgyné (szerk.): *Vak gyermek az iskolában*. Vakok Általános és Speciális Szakiskolája és Diákotthona. Budapest, 2001.
- Varró Attila: A pontírás kulcs a műveltséghez; A látássérültek számítógép használatáról röviden. In: Dércziné Somogyi Veronika–Kuminka Györgyné (szerk.): *Vak gyermek az iskolában*. Vakok Általános és Speciális Szakiskolája és Diákotthona. Budapest, 2001.

Előkészületben:

- Módszertani útmutató súlyos fokban látássérült gyermekek inkluzív neveléséhez, oktatásához (Lőrinczné Kovács Terézia, Ruff Ágota, Székelyné Kárpáti Ildikó)
- Súlyos fokban látássérült gyermekek inkluzív nevelésével, oktatásával kapcsolatos dokumentumok (Báthori Adél, Lőrinczné Kovács Terézia, Székelyné Kárpáti Ildikó, Somorjai Ágnes)
- Súlyos fokban látássérült gyermekek inkluzív neveléséhez, oktatásához szükséges eszközjegyzék (Báthori Adél, Ruff Ágota, Somorjai Ágnes, Székelyné Kárpáti Ildikó)